

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Evropská identita a evropský integrační proces

Tomáš Trávníček

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Evropská identita a evropský integrační proces

Tomáš Trávníček

Vedoucí práce:

PhDr. Robin Kvěš

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování vedoucímu bakalářské práce:

Tímto bych chtěl poděkovat panu PhDr. Robinovi Kvěšovi, za čas věnovaný mé bakalářské práci. Bez jeho odborných rad a vedení by nebyla v tomto provedení a kvalitě. I přes dnešní hektickou dobu, dokázal si najít volné chvílky a byl mi dobrou oporou při psaní této práce.

Děkuji.

Tomáš Trávníček

Obsah

1. Úvod.....	7
1.1. Hypotéza s podhypotézami a popis struktury bakalářské práce.....	7
2. Co je to vlastně ta identita a co s ní?.....	9
2.1. Základní dělení významu slova identita.....	9
2.1.1. Užitečnost významů slova identita pro mou práci.....	10
2.2.1. Identita jakožto linka od jedince k pospolitosti / Jak identita jedince vyrobí pospolitost?.....	11
2.2.2. Identita jakožto linka od pospolitosti k jedinci / Jak pospolitost vyrobí identitu jedince?.....	13
2.3.1. Je identita a loajalita absolutně totožná?.....	13
2.3.2. Alespoň se tedy podmiňují identita s loajalitou?.....	15
3. Identita jako předpoklad vzniku hierarchizovaného, institucionalizovaného společenství.....	16
3.1. Společenství.....	16
3.2. Společenství skrze národ.....	16
3.3. Společenství skrze politickou vůli.....	17
3.4. O čem to vypovídá?.....	19
3.5. Demokracie versus multilevel governance.....	20
3.6. Kde se liší?.....	23
3.7. Co z toho vyplývá?.....	24
3.8. Je vůbec možné aplikovat teorie demokracie na EU?.....	25
3.9. I tak je ale možné si něco odnést.....	25
4. Exkurz do historie identity elit a mas.....	27
4.1. Kam až sahají kořeny identitního heterogena Evropy a snahy o změnu?.....	28
4.2. Pozdní středověk až novověk s dobou moderní a Evropou integrovanou.....	30

4.3. Evropa dezintegrovaná.....	31
4.4. Evropa integrující se.....	34
4.4.1. Základní milníky integrace.....	34
4.4.2. Jak číst poválečný vývoj v integraci Evropy?.....	35
5. Jak dál?.....	37
5.1. Základní modely možného vývoje.....	37
5.2. Fakticky existující modely současnosti a příklady.....	39
6. Shrnutí některých poznatků, závěry z nich a doporučení politickému prostoru.....	40
6.1. Identity a loajalita.....	40
6.2. Podmíněnost přítomnosti výše uvedených při budování sociálního a právního konstruktů.....	41
6.3. Historické zkušenosti s konstruktem a jejich projekce do budoucna konstruktů/ů optikou evropské identity a teorií demokracie.....	41
6.4. Dvě linie budování identit v minulých stoletích.....	42
6.5. Kde jsme teď?.....	43
6.6. Kam asi jdeme?.....	45
6.7. Co může udělat politický prostor pro vznik evropské identity a stojí opravdu o to?.....	47
7. Závěr a shrnutí hypotéz.....	47
7.1. Hlavní hypotéza.....	48
7.1.1. Odůvodnění.....	48
7.2. Vedlejší hypotézy.....	49
7.2.1. Odůvodnění.....	49
Zdroje.....	50
Prameny.....	52
Summary in English.....	54

1. Úvod

"Vědomí souvislostí." Poprvé jsem o něm slyšel při přijímacích zkouškách na FAMU a neměl jsem ani ponětí, o co jde. Až po mnoha letech jsem si uvědomil, jak moc je důležité jej mít. Domnívám se, že každý s titulem Bc. by si měl vedle technického zapamatování základních faktů odnést ze studií i právě tuto schopnost jednotlivosti propojovat a zasazovat je do širších kontextů. Když jsem tedy přemýšlel nad výběrem tématu své bakalářské práce, bylo mi jasné, že pokud nechci jen jinými slovy popisovat obsah knížek majících co dočinění s daným tématem, musím si vybrat takové, které je mi blízké a kde dokážu uplatnit právě výše zmiňované vědomí souvislostí. Můj výběr padl na Evropskou unii, která odpovídá mému zaměření.

V té době jsem již díky některým absolvovaným předmětům začínal chápat hlouběji pojmy jako "sociální konstrukt", "stát", "depersonalizace moci", "společenská smlouva", nebo "identita". A právě posledně zmíněný termín se mi čím dál více jevil jako to, co je jedním z hlavních, ne-li nejhlavnějším (ne)motorem jakéhokoli mocensko-finančního přesunu uvnitř toho sui generis, který zoveme Evropská unie. Řekl jsem si, že bych chtěl znát důvod, proč evropská integrace postupuje tak, jak postupuje. Proč neprobíhá rychleji (jak bych chtěl já osobně), či pomaleji, případně vůbec (jak chtějí mnozí jiní)? Proto jsem se rozhodl zaměřit se na vytváření tohoto pojiva mezilidských mimo rodinných vztahů (ve smyslu large scale societies), zasadit to do rámce poválečného vývoje v Evropě a zvolit si jako téma své bakalářské práce: Evropská identita a evropský integrační proces.

Na následujících stránkách se budu snažit popsat tento fenomén, který tolik změnil naši Evropu za posledních 60 let, inspiroval další regiony světa, zamotal hlavu (neo)realistům a přitom stále prochází krizemi své vnitřní identity. Snad proto, že si nestanovil jasný cíl, respektive ten původní již dávno překročil a nové se stále vynořují z úsvitu budoucna?

1.1. Hypotéza s podhypotézami a popis struktury bakalářské práce

Základní hypotézu své práce jsem stanovil takto:

V současné době je v rámci EU značný rozdíl v úrovni akceptace evropské identity politickou elitou a masou.

Vedlejší hypotézy své práce jsem stanovil takto:

a) "Deficit demokracie v EU" je hlavním původcem rozevření nůžek identit.

b) Víceúrovňové vládnutí v EU není principiálně slučitelné s podstatou identity jedince i společnosti.

Strukturovat budu svou práci takto:

Jako první je určitě nutné se podívat na různé definice slova "identita" a trochu (nebo možná i více) si s nimi zahrát puzzle, abychom věděli, jak nám můžou posloužit k vytvoření výsledného obrazu, kterým by v ideálním případě mohl být průběh, současný stav a možná budoucna vývoje (části) evropského kontinentu.

Ve druhé části se budu snažit zjistit, jak moc identita je důležitým prvkem pro vznik organizovaného hierarchizovaného společenství jedinců s dělbou práce (záměrně nepoužívám slova stát) a to prizmatem teorií demokracie. Zároveň by nám toto mělo i zpětně ukázat, jak moc je (ať už oprávněný, či neoprávněný) pocit členů takového společenství, že dokáží participovat na veřejném blahu a rozhodování o věcích veřejných, důležitý pro vznik identity jako takové.

Třetí část se bude věnovat historickému vývoji Evropy, včetně toho po 2. světové válce, a to jednak po linii elit a jejího podílu na evropské integraci a jednak mas a jejich reakcí, či naopak podnětů na chování elit ve vztahu k víceúrovňovému vládnutí. Výsledkem by mělo být poznání, jak moc jsou, nebo nejsou, nůžky mezi politikou a občanem rozevřeny a k tomu přidat alespoň některé z důvodů tohoto stavu. Opět samozřejmě v rámci tématu evropské integrace. Zjednodušeně řečeno, pokusím se vyvodit, zda se obecně míra "evropanství" u těchto dvou částí společnosti nějak výrazně liší, případně důvody a tendence tohoto procesu.

Ve čtvrté části bych chtěl nastítnit scénáře možných vývoju integrace do budoucna s konsekvencemi. Především, že jsem si vědom úskalí, které jakákoli predikce možného vývoje přináší, proto se bude jednat o jednak krátkou a dále spíše subjektivní část práce, byť založenou na faktech. Půjde jen a pouze o poukázání na možné, nikoli ale jediné možné, cesty, kudy se může Evropská unie ubírat.

Na konec shrnu v krátkosti poznatky, které vyjdou z předchozích řádek, a případně dodám několik možností, jak by mohl politický prostor, pokud by opravdu

chtěl, pomoci v hlubším budování evropské identity, jestliže na konci práce budu mít dojem, že jí je v masách málo a že v elitách chybí k tomuto vůle.

2. Co je to vlastně ta identita a co s ní?

Akademický slovník cizích slov na straně 335 stručně definuje identitu jako: "*konkrétní celistvou, ničím nezaměnitelnou podstatu, kterou se od sebe liší jednotlivá lidská individua*". Což je příliš obecné a pro konkrétní případy neuchopitelné. Nad významem tohoto slova již mnoho význačných antropologů, sociologů, etnologů, politologů bádalo a vydalo spoustu děl bez toho, aby došli k všeobecně přijímanému stanovisku. Vedle "identity" se objevuje často totiž i výraz "loajalita", který definování této dimenze sociální ještě více komplikuje.

2.1. Základní dělení významu slova identita

Pokud beru loajalitu jako "*jistý prvek závazku či povinnosti jedince vůči nadosobnímu celku či principu* (Hroch, 2009: 36)" charakterizují tím spíše vztah k dané entitě, než "objevování toho kdo jsme", tedy to, co většina považuje za "identitu" (Hroch, 2009: 36–37). Loajalitu bych tedy osobně viděl jako dynamičtější, identitu jako statičtější. Nicméně často se oba významy zaměňují a splývají. Dále dochází často k ještě většímu zatížení významů slova "identita" přidavnými jmény jako národní, etnický a podobně (více Hroch, 2009: 16–40). Domnívám se, že přítomnost identity může, ale nemusí, být důvodem k loajalitě. Nebo-li je to platforma, z níž může, ale nemusí vyrůstat nadstavba. (Na konci se ještě k tomuto krátce vrátím, až budu uvažovat nad praktickým využitím identity mas ze strany elit tak, aby mohla být vzniklá loajalita využita zpět k posílení identity.) Pro teď se ale na slovo identita půjdu podívat přes trojí obecné dělení (např. Lupták Burzová 2011/2012):

a) Identita jako totožnost. Jedná se o legální postup, jakým veřejná moc z vrchnostenské pozice ztotožňuje každého jedince spadajícího do jeho pravomoci za účelem vymáhání povinností i práv vůči sobě navzájem. Tento původně projev vnitřní suverenity se později ujal i jako projev suverenity vnější a to ve statusu občanství. (Můj osobní pohled mi zde říká, že pokud jsem uvnitř a nic jiného neznám, nepotřebuji si vůči tomuto vystavět institut se schopností rozlišení. Pokud ale se objeví něco

vnějšího, potřebuji na to již kategorie.) V praxi vykazován mimo jiné cestovním pasem, občanským průkazem. Jedná se hlavně o projev legality.

b) Identita jako sebeuvědomění, jako askripce. Jedná se o psychologické a sociální rozpoložení, kdy se jedinec cítí být svázán s určitou skupinou ostatních jedinců jakýmsi nehmatnými pouty, jako například jazyk, kultura, náboženství, sport, sexuální orientace, místo narození, koníček a další. V praxi vykazován jako příslušnost k národu, sportovnímu týmu, kulturnímu okruhu, církvi, státu. Projevuje v kategoriích uvažování legitimacy.

c) Identita jako akceptace, jako kategorizace. Jedná se o sociální aspekt, mající základy opět v psychologii a zároveň v sociálním konstrukt, kdy jde o to, zda je okolí ochotno jedince akceptovat, tedy považovat za svou součást, "za jednoho z nás". Pokud se tak k danému jedinci začne chovat, vyplývají mu z toho většinou určité požitky, ale i povinnosti. V praxi se projevuje jako legitimita i legalita, například přijetím do kongregace, či udělením občanství.

2.1.1. Užitečnost významů slova identita pro mou práci

První význam slova je pro mé záměry nepoužitelný. Jedná se totiž o vztah institucí ve směru k jedinci. Pro tuto práci je ale, domnívám se, důležitější opačný směr. Tedy o budování vztahu od jedince (a na základě toho pak i celku) k institucím. (Tedy vlastně zjednodušeně řečeno: masy k elitám. Nikoli obráceně.) Proto se zaměřím na druhé dva významy a následující řádky budou o identitě na jejich půdorysu. Pokud má totiž dojít k celkové identifikaci jedince s komunitou tedy opravdovému splynutí, musí být splněny oba následující výklady identity. Jedinec se musí cítit součástí kolektivu a ten musí sám sebe cítit jako entitu a zároveň daného jednotlivce musí akceptovat jako svého plnohodnotného člena.

Nyní jedna důležitá poznámka k používání slov vyjadřující celek. Záměrně používám různá označení jako pospolitost, společnost, stát, skupina a další, neboť jednotlivé a jistě v mnohém opodstatněné nuance tohoto významu, nejsou pro teď důležité, neboť pak bychom museli si definovat EU pohledem každého jednoho jejího občana a to vzhledem k tomu, že její vlastnosti, jakožto vlastnosti sui generis, jsou pro běžného člověka neuchopitelné, nesrozumitelné, příliš nejde. Díky tomu, se tedy

domnívám, není identitní konsensus jak se vypořádat většinově s touto entitou, v čemž mimochodem vidím jeden z problémů tématu evropské identity. Lidově řečeno, pro někoho je EU unitární stát, pro někoho mezinárodní organizace, pro někoho federace a tak dále. (Poslední souvětí je myšleno jako připodobnění vnímání Unie většinou lidí, kteří sice věcem nerozumějí, ale nicméně nějak je vnímají. Ať už správně, nebo nesprávně.) A právě tento "informačně-identitní zmatek", který mezi masou vládne, mi situaci v přesném označování celku komplikuje. Přesto ale jednu dělící linii bych měl zachovat. A to "pospolitost" vs. "společenství, či komunita". Pospolitost budu uvádět tam, kde se jedná spíše o *"všechny formy trvalého pospolitého života...ve kterých vznikla a udržuje se...určitá společenská vazba (Geist, 1992: 282)"* (tedy v první části práce). Společenství/komunita pak tam, kde se jedná o *"sdružení nebo soubor osob, jež jsou vázány...v určité době na určité geograficky vymezené místo...vytvářející své instituce a působící v určité, geograficky vymezené lokalitě (Geist, 1992: 442, 180, 181)"*, (tedy druhé části této práce). Dalo by se říci, že se jedná o termíny na sebe v ideálním případě navazující a schopné "vyvrcholit společností", kdy se mění celek založený na psychologické bázi "podstatné vůle" na celek založený na "úmyslnosti" (např. Geist, 1992: 282, 442–445).

2.2.1. Identita jakožto linka od jedince k pospolitosti / Jak identita jedince vyrobí pospolitost?

Jak vlastně vzniká pospolitost? Když se podívám na řádky výše, pak se osobně domnívám, že na začátku musí být určitý počet jedinců, na určitém geograficky vymezeném území, velkém/malém tak aby mohlo docházet ke zvýšené komunikaci mezi danými jedinci (byť v době postmoderní díky komunikačním kanálům tento atribut není již nutný) a zároveň zde musí být určitý *znak*, který tyto jedince definuje a tím i vymezuje vůči ostatním, se kterými právě díky tomuto *znaku*, je interakce menší. A nebo jako náhrada *znaku* může sloužit nějaký *objekt*, ať už materiální, nebo nemateriální povahy, který daní jedinci vnímají silně emotivně a díky tomu mají schopnost si začít budovat silnější sociální vztahy s těmi, kdo sdílí stejné pocity ke stejnému *objektu* a tím dochází ke vzniku sociálního konstruktů. Ten je pak samozřejmě nejpevnější, pokud identita obsahuje jak *objekt*, tak *znak*.

Dle mého názoru je právě upřednostňování jednoho, nebo druhého základním rozdílem struktury nacionalismu v Americe a Evropě. Zatímco v Evropě je důležitější pouto krve a tím je evropský nacionalismus více exkluzivní, v USA to je pouto půdy, čímž je jejich národovectví více inkusivní. Toto se silně projevuje i na udělování občanství, kdy v Evropě převládá *ius sanguinis*, zatímco v USA to je *ius soli* (Kubečková, 2010: 5–22). (Tím nikterak neumenšuji problémy s tzv. rozštěpenou loajalitou - např. Eriksen, 2012: 224–227).

Jako *znak* mohu uvést například vyznání, rasu, kulturu, hobby, žebříček morálních hodnot, dosáhnutí/odmítnutí nějakého cíle, nebo klasika v podobě jazyka. *Objektem* může být třeba území, osoba, Bůh, stavba, sportovní tým, instituce a později *objektem* může být i společenství samotné.

Pokud počet jedinců přesáhne určitou prahovou hodnotu, která se asi nikdy nedá vypočítat (teoreticky to jsou tři jedinci, ale pokud budeme mluvit o *large scale societies*, musí jít samozřejmě o daleko vyšší číslo), začnou dané vztahy vytvářet hierarchizaci uvnitř a postoje k nečlenům navenek. Zvětšené kontakty uvnitř a naopak umenšené ven, začnou vytvářet ono pověstné sociologické "my a oni". Domnívám se, že vznikem těchto hranic je proces vzniku skupinové identity završen. To ovšem neznamená, že ty hranice jsou pro vždy dané, nebo nepropustné, protože i ony jsou pouhým sociálním konstruktem s různou důležitostí a změnami v čase. Téměř nikdy nedojde k úplné izolaci nějaké skupiny od ostatních. Tok informací, či směny se jen umenší, ale nezanikne. Dokonce dojde občas i k "přesunu" osob (Eriksen, 2012: 74, 75).

Schopnost člověka se identifikovat se skupinou je odvislý na mnoha faktorech, většinou by se zřejmě jednalo o odkazy na psychologii jedince. Proto z politologického úhlu pohledu je dobré si připomenout práci Ellera a Coughlana - *The poverty of primordialism* z roku 1993, kteří dospěli k názoru, že výše zmiňovaných postojů - emocí, lze dosáhnout naučenými jednáními a postoji odpozorovanými v dětství, například ze strany rodičů, či vzdělávacích institucí. O tomto vlivu samozřejmě ale píše i například Miroslav Hroch, nebo Anne-Marie Thiessová.

2.2.2. Identita jakožto linka od pospolitosti k jedinci / Jak pospolitost vyrobí identitu jedince?

Další možností, jak přijít na to, co to je "identita" je vzít to obráceně. Co je účelem identity? Osobně se domnívám, že vytvoření legitimacy. Pokud se na to podíváme optikou Maxe Webera, ze 4 řádů legitimních platností se 2 mohou brát jako přímý důsledek identity a jeden jako nepřímý. Síla tradice a hodnotověracionální víry, tedy např. v platnost přirozeného práva (Weber, 1998: 169–171), vždy v sobě nesou postoj člověka, který se ztotožňuje s určitým druhem vztahů panujících v dané pospolitosti dlouhá staletí, nebo se ztotožňuje s určitým morálním řádem dané pospolitosti. Tedy jedince, který se identifikuje s daným sociálním konstruktem již od narození a poté v rámci (hlavně) základního vzdělávání. Pokud se podíváme na 4. Weberův řád, tedy sílu pozitivního ustanovení, tedy legalitu (Weber, 1998: 169–171), platí též řádky výše, jen sociální konstrukt, nahradíme právním konstruktem. Paradoxně ten může v sobě obnášet, na rozdíl od ať už sociálně, či psychologicky z vnitřku vzniklých vzorců chování jako mrav (viz Weber, 1998: 161–163), potenciálně problémy ve formě měnících se zvyků, či vnuceného řádu (viz Weber, 1998: 161–171), kdy se ztrátou loajality může dojít i ke ztrátě identity.

2.3.1. Je identita a loajalita absolutně totožná?

A do tohoto ze začátku zmiňovaného puzzle (ohledně významu slova "identita") přichází další dílek. A to, zda může být identita bez loajality? A může být loajalita bez identity? Pokud si řekneme, že nikoli (u obou otázek) pak nám zároveň vzniká zajímavá rovnice. Domnívám se, že by vypadala by asi takto: fungující společnost založena na legálním řádu = fungující společnost založena na legitimním řádu = existence dostatečné míry loajality v dané pospolitosti = existence dostatečné míry identity v dané pospolitosti.

Co když ale tyto dva segmenty, které jsou možná jen dvěma stranami jedné mince (byť ne odvrácenými), a které teoretici prostě od sebe oddělili proto, aby se orientovali ve změní sociálních vazeb o něco lépe, spolu buď vůbec, nebo jen jednosměrně souvisí? Jak rozklíčovat tuto vazbu? Nastíním tedy několik modelů událostí, které mohou mít vliv na tyto složky jedince:

1) mezní situace - pokud je člověk vystaven například válečnému běsnění v předních liniích, hlavně pak ve válkách na prahu dělícím válčení moderní od postmoderního, násilným výsledkům, či brainwashingu, je běžné, že ztrácí svou socializaci¹ a začíná se chovat, jakoby jejich trýznitel byl jejich vzorem, tedy přijímají jeho vzorce chování jako autority (Giddens, 1999: 58–60), tedy ztrácí svou původní identitu a přijímají jinou.

2) mnohačetné loajality vymezeny neutrálně, či negativně jako dvojí státní občanství, otec a matka rozdílných národností, jiná národnost a státní příslušnost - tedy možnost rozštěpení loajality, kdy může jít o proces buď naprosto nevinný, neboť tyto dvě identity nejsou v konfliktu a tudíž nežádají po jedinci jasné vymezení loajality (Kantovské paradigma jako příklad), nebo naopak v konfliktu jsou (Lockovské a ještě složitější Hobsovské paradigma jako příklady) a v tom případě se daný člověk musí jasně přiklonit na jednu, či druhou stranu, tedy vymežit se a dokázat svou loajalitu. Někdy však paradoxně může dojít v rámci pospolitosti k vytvoření tak rozsáhlé a husté sítě protínajících se konfliktních loajalit, které člověka natolik zabrzdí v činech potencionálně vedoucích k destabilizaci dané společnosti, že dojde ke vzniku relativně stabilního sociálního systému (Eriksen, 2012: 226, 241, 242, 277, 278). Jedná se tedy o neutrální, či negativní vymezení, kdy (ne)musím se díky svým mnohačetným identitám rozmýšlet, na jakou stranu barikády položím svou loajalitu.

3) mnohačetné loajality vymezené pozitivně jako genderová, nebo profesní, nebo bilingvismus - často se v Africe stává, že solidarita žen jsoucích často na nízkých stupních třídního žebříčku se chová transnacionálně a "zambijská žena je botswanské ženě bližší, než její vlastní botswanský muž, nebo bratr". Za příklad profesní loajality je dáván Mauricius, který přes silné etnické rozdělení v letech 1970 a 1979 zažil velké stávky, které spojili Kreoly, Hinduisty a Muslimy při vyjednávání se zaměstnavateli, neboť v ten moment byla upřednostněna sociálně-třídní štěpná linie (Eriksen, 2012: 278–279). V národnostních státech existoval "vysoký" a "nízký" jazyk a jeho užívání

¹ - Pokud vycházím z toho, že socializace je proces vývoje jedince, během kterého si člověk osvojuje sociální normy, hodnoty a který si na konci uvědomuje sebe sama a orientuje se ve své kultuře, vychází z mezigeneračního spojení a je z části dán výchovou (Giddens, 1999: 39, 40, 553), poté lze říci, že je to proces, zakončený přijetím identity. Nebo-li lze v tomto případě významově v konečném důsledku slovo "socializace, socializovaný" zaměnit za "identita, identifikující se s".

jako identitního znaku se poté promítalo i do možnosti dosáhnout vzdělání a z toho vyplývajícího sociálního statusu (Hroch, 2009: 86–88). Zde dochází k pozitivnímu vyjádření loajality ve smyslu vědomé volby za účelem cíle (vybírám tuto svoji identitu za účelem budovat a tento výběr mi neuzavírá cestu pro příští volbu, tedy jedná se o hru s nenulovým součtem), nikoli pod tlakem (jsem nucen okolím, či souvislostmi upřednostnit jednu ze svých identit nad ostatními a tímto činím nevratný krok vedoucí k budoucímu zřeknutí se ostatních, tedy jedná se o hru s nulovým součtem).

4) loajalita identitě vs. loajalita mravu - pokud se stane, že budu Argentinec a cizí rozvědka provede násilnou akci v mé zemi, budu rozhořčen. Pokud se ale dozvím, že Mosad unesl Eichmanna, nebude to pro mě problém, neboť moje loajalita se vymezí proti identitě a zvítězí loajalita mravu, neboť sám se identifikuji jako "slušný člověk"².

Z těchto několika málo příkladů vyvozují jednak odlišnost pojmů identita a loajalita a dále to, že identita může existovat bez loajality, nikoli však loajalita bez identity, respektive že loajalita není excitovaný stav a že může mít různou intenzitu. Pokud ale vezmeme, že výsledkem měření těchto intenzit je většinou nějaké rozhodnutí "jednat", dospějeme k tomu, že loajalita je vlastně jakýsi žebříček, kdy na jeho jednotlivé stupně můžeme stavět své identity jakéhokoli druhu a ty pak upřednostňovat jednu před druhou.

Loajalita je v základu odkazem na priority člověka, které jsou zřejmě tvořeny částečně jeho osobností vrozenou a částečně jsou odrazem jeho socializace a sociálního konstruktů ve smyslu naučeného jednání dle vzorů v dětství a působením okolí, ať společensky, tak ze strany státu prostřednictvím škol. V neposlední řadě se domnívám, že tyto příklady ukázaly, že opravdu identit může mít jedinec mnoho a v čase se jeho loajalita může mezi nimi přesouvat, respektive její intenzita kolísat.

2.3.2. Alespoň se tedy podmiňují identita s loajalitou?

Pokud se vrátím k rovnici a otázkám podmínění loajality a identity, znamená to pro mne, že k prokázání existence identity, není vždy bezpodmínečně zapotřebí prokázání existence loajality. Jestliže budu souhlasit s tím, že CIA podnikne na území

² - Abych mohl napsat předchozí řádky, představil jsem si podobnou akci (v obou variantách, tedy jak obecné, tak té speciální) podniknutou rozvědkou nějaké neevropské země na území ČR a poté na území jakéhokoli jiného státu EU a dopadlo to s mojí osobní loajalitou a identitou naprosto stejně.

EU akci, při které unese občan Unie, kterému se prokážou zločiny proti lidskosti, neznamená to přece automaticky, že se necítím být Evropanem. Cítím se jím být, jen v ten moment moje loajalita přisedla na mojí identifikaci se s morální zásadou trestu za nacistické/komunistické zločiny. Naopak, prokázáním existence loajality, prokazují i existenci identity. Tedy loajalita není bez identity, ale opačně to úplně neplatí.

3. Identita jako předpoklad vzniku hierarchizovaného, institucionalizovaného společenství

Do teď jsem slovo identita (spolu s loajalitou) definoval v těch nejširších lidských dimenzích, ohraničeno pouze "použitím pro large scale societies". Tedy aplikoval na celky typu "pospolitosti". Jelikož je moje bakalářská práce o identitě evropské, ještě v krátkosti si zkusím vybarvit ten dílek z celého puzzle, který by nejvíce odpovídal mému tématu. Jenže který vybrat? Řádky výše obsahují odkazy na různá obecná adjektiva, ale do jaké kategorie zařadit "evropskou identitu"? Do etnické? Nebo jako národní? Jako regionální? Jako kulturní? Jako náboženskou? Ne. My potřebujeme teď uvažovat o všeobecném „společenství“.

3.1. Společenství

Co je důležitým předpokladem, pro vznik společenství? S odkazem na definice tohoto slova v mé práci výše (viz 2.1.1., str. 5), došel jsem k tomuto: mít *dostatek nositelů* dané identity na nějakém *místě na Zemi* po dostatečně dlouhou dobu. Tedy elementární nutností je obyvatelstvo (*nositelé*), území (*místo na Zemi*) a historie (*dostatek nositelů* vyplývající z dlouhodobé mýtizace pospolitosti).

3.2. Společenství skrze národ

"My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku,, věrní všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé," začíná ústava České republiky. *"My národ slovenský, pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej Moravy na území Slovenskej republiky my občania Slovenskej republiky"*, takto začíná slovenská ústava. *"U vedomí své odpovědnosti před Bohem a lidmi, veden vůlí uchovat svou národní a státní jednotu a jako rovnoprávný člen spojené Evropy Němci v zemích Baden-*

Württemberg, Bayern, Tím je tento Základní zákon platný pro všechny německý lid." jsou úvodní slova německého Základního zákona. Podobně začíná ústava Ruské federace: "My, mnohonárodnostní lid Ruské federace, spojení společným osudem ve své zemi,, ctíc památku předků,, obnovujíc suverénní státnost Ruska" A nakonec "We the People of the United States, in Order to form a more perfect Union,, do ordain and establish this Constitution for the United States of America." je preambule té snad nejznámější, tedy ústavy USA. Když nahlédneme do preambulí, nebo obecně začátků ústav států (a nemusí být nutně plně demokratické ve smyslu euroatlantického vidění), v maximálním procentu z nich se vždy odkazuje na státní lid (ať už nacionálně, či občansky definovaný), na území, které je historicky dáno a na odkaz předků (ať faktického rozměru, či jakýchsi premordiálních mýtů), případně na odkaz vůle naplnění nějaké představy o vyšším společném cíli³.

3.3. Společenství skrze politickou vůli

Nyní otevřme Smlouvu o Evropské unii (ve znění Lisabonské smlouvy). Co čteme v preambuli? "Jeho Veličenstvo král Belgičanů, Její Veličenstvo královna Dánska, prezident Spolkové republiky Německo, prezident Řecké republiky,, rozhodnutí, inspirující se, připomínající, potvrzující, přejíce si, odhodláni, se zřetelem, se rozhodli založit Evropskou unii" a až ve Článku 52 je "Smlouvy se vztahují na Belgické království, Bulharskou republiku,

³ - Možná právě to koukání do budoucnosti je jedním ze základů, proč je tak odlišné vnímání národa v USA a státech EU viz několik řádek o evropském a americkém udělování občanství na straně 6. Několikrát jsem se setkal při různých hovorech s laiky s tím, že EU je svým způsobem tam, kde USA bylo roku 1789. Pokud pomínu problém s metodikou odmítání lineárního pohledu na historický vývoj, je pravda že ve smyslu výzvy stojící před těmi, co daný text psali, tu souvislost najít lze. Problém je ale v rozdílnosti institucionalizace daných společností, stejně tak jako v přenosu informací a s tím spojené možnosti vytváření víceúrovňových identit, dále v naprosto jiném mezinárodním i ekonomickém prostředí a v neposlední řadě i v naproste rozštěpenosti sociálně-nacionálních identit příchozích do USA. Tím posledním mám na mysli to, že do Spojených států odcházeli různí jedinci, či různé rodiny, které si sice přinášeli s sebou i národní identitu (často v té době nedávnou ustavenou) ale tím, že přišli do nového prostředí, museli se adaptovat a s tím bylo i spojené často pragmatické přijetí společných vazeb, ani ne třeba tak z důvodů askripce, ale spíše z důvodů akceptace. Mohlo to tedy působit ala sebenaplňující se prorocství. Kdežto v současné EU jsou společnosti dlouhodobě pospolité na území, které již dlouhou dobu považují za své a to se všemi vymezujícími znaky, tedy jsou již to plnohodnotné dlouhotrvající komunity.

.....", přičemž v článku 355 Smlouvy o fungování Evropské unie je ještě konkretizace územní působnosti.

Kde je "lid"? Že by tím bylo myšleno občanství EU dle článku 20 Smlouvy o fungování EU? Pokud nenahrazuje a jen doplňuje stávající státní příslušnosti i ve smyslu legality je význam omezený. Jako primární občanství je totiž chápáno to národní, neboť občanem EU jsem díky svému občanství například ČR. Dá se k tomu namítnout, že podobně je tomu ve Švýcarské konfederaci, kde cestovní pas dostanete až na základě občanství příslušného kantonu. Hloubku problému totiž ukazuje identita Švýcarů a z ní vycházející legitimita. Ta je tvořena tím, co v Lisabonské smlouvě chybí jako druhé. Tedy společný mýtus o "naší historii". Je zde sice snaha viz *"připomínající dějinný význam překonání rozdělení evropského kontinentu potvrzující oddanost základním sociálním právům, jak jsou vymezena v Evropské sociální chartě, zásadám svobody, demokracie a úcty k lidským právům a základním svobodám a zásadám právního státu,"*, jenže "překonání rozdělení kontinentu" je příliš abstraktní pojem⁴.

Pokud je identita opravdu sociální konstrukt vycházející částečně z emocí v dětství (ale ne jenom v něm) utvářených, pak vždy musí promlouvat k jedinci řečí, které rozumí. Myšleno ve znacích, které si dokáže připodobnit k vlastním prožitkům. Je to empirie, se domnívám, co spolutvoří identitu. Proto identita se utváří (jak jsme mladí a dospíváme) a vedle jedincova "já" [anglicky "I"] se postupně objevuje i druhá forma "já" [anglicky "me"], tak jak to viděl Georg Herbert Mead. To druhé "sociální já", způsobuje sebeuvědomění a později i přijímání všeobecných hodnot a mravních pravidel, které řídí společenský život (Giddens, 1999: 49, 50). Tedy identifikaci se s jakoukoli pospolitostí, či posléze společností.

Zpět k Lisabonské smlouvě a mýtům. Oddanost "základním sociálním právům" napsaným v dokumentu, o kterých s největší pravděpodobností většina občanů Unie nikdy ani neslyšela, zavání až instrumentalismem. Poslední výše zmiňovaná část o

⁴ - *Tak moc abstraktní, že nevím, jak bych svého syna dokázal s ním ztotožnit natolik, aby kvůli němu dal dvacetikorunu do kasičky, místo toho, aby si koupil za ní cukrovou vatu. (Přitom u desetikoruny vhozené místo do houpacího požárního auta do kasičky pro děti, které nemají maminky a tatínky, jsem to dokázal až s obdivuhodnou lehkostí.) Tyto na první pohled infantilní srovnání jsou ale, si troufám tvrdit, dosti podstatné právě v tvorbě pout loajality/identity mas.*

svobodě, demokracii a podobně, je bohužel opět příliš široká a v současnosti pojmy natolik vyprázdňené, že jistý potenciál, který zde byl před zhruba 20–25 lety, tedy v době těsně po konci bipolárního konfliktu a všeobecného přesvědčení o konečné výhře demokracie a svobody ve světě, se rozplynul jako pára nad hrncem.

Třetí atribut "národních ústav", tedy území je sice přesně (až moc, což je taky vypovídající faktor, stejně tak jako příliš vágní stanovení podmínky přijetí, že se musí jednat o stát, jehož alespoň část, leží geograficky v Evropě (viz. Kadera, 2008: 26)) definováno, ale na jednu stranu až na 41., respektive 241. stránce a na druhé straně je v textu velmi konkrétně: "*Smlouvy se vztahují na*", což možná pro právníka není problém, ale kde je to budovatelské nadšení, kdy "we" chceme "to form a more perfect Union"? Nebo odkaz na "naše historicky odůvodnitelné území"? Je tam jen napsáno, že "šlechta" se sešla a vědoma si své odpovědnosti ve smyslu "natio" za poddané, se dohodla na tom, jak to bude mezi jejími územími chodit. (Byť třeba i ku prospěchu většiny a nejen jí samotné, což beru jako určitý důkaz existence evropské identity mezi elitou.)

Domnívám se, že zde nacházím jádro druhé i třetí části své práce. Neboť výše nastíněné rozdíly mezi národními ústavami a tím, co zde v Unii můžeme brát jako "základní zákon" naznačují rozevřené nůžky mezi elitou a masou, protože ústavní texty zní, jako by byly psány pospolitostí, snažící se o přeměnu na komunitu, kdyžto Lisabonská smlouva jen jejím politickým prostorem⁵. A na to, by bylo dobré se podívat pohledem teorií demokracie.

3.4. O čem to vypovídá?

Pokud se na národní ústavy podíváme jako na právní dokumenty, přijaté „zvolenými zástupci lidu, ve jménu lidu, pro lid a za všeobecné podpory lidu

⁵ – Tak trochu „pohled do možného paralelního časobudoucná“ á la známý film *Sliding Doors* nám poskytuje Smlouva o Ústavě pro Evropu. Zatímco její preambule je principiálně velmi podobná Lisabonské smlouvě, tak v Části 1, Hlava I a II se již mluví o vůli občanů, společných hodnotách a cílech. Dále svobody a práva, včetně občanství, jsou zmínovány již na začátku a jsou následovány společnými symboly, které byly, jak známo, z LS vyhozeny právě pro jejich „symbolickou váhu“. Jako všeríkající tečku, doporučuji si přečíst v „Evropské ústavě“ články 1-2 a 1-3 a porovnat je s Hlavou 1, Článkem 2 a 3 ve Smlouvě o EU. První je naprosto totožný, ale nadpis „Hodnoty Unie“ v LS není, druhý Článek je podobný, ale v LS je cítit pověstné kličkování „aby se vlk nažral a koza zůstala celá“. Další důkaz boje legality versus legitimacy/identity.

způsobem navýsost demokratickým“, tedy prizmatem všeobecně uznávaného přístupu k politickým systémům výše zmíněných zemí (snad s určitou výhradou u Ruské federace), můžeme jako axiom použít to, že popisují určitý identitní stav daných společností. Minimálně v době přijetí těchto základních zákonů.

Co nám popisuje Lisabonská smlouva a její způsob přijímání? Asi toto: „politické elity se sešly a při vědomí své odpovědnosti za budoucnost svou i mas se dohodly na určitém procesu a z důvodu legality si nyní potřebují tento krok nechat odsouhlasit lidem, respektive jeho zástupci“.

V prvním případě, po (relativně) dlouhou dobu vyvíjeným a historicky vyzkoušeným způsobem, tedy pro většinu legitimním způsobem, je od lidu převzata jejich (volbami a politickými stranami artikulovaná a agregovaná) vůle a ta je přetvořena jejich zástupci v obecně závaznou normu, respektive rámec norem ve smyslu polity. Ve druhém případě, po (relativně) krátkou dobu vyvíjeným a historicky nevyzkoušeným způsobem, tedy pro mnohé nelegitimním způsobem, je od elit převzata jejich (vnitrostranicky a ideově artikulovaná a agregovaná) vůle a ta je přetvořena členy jejich politických stran v obecně závaznou normu, respektive rámec norem ve smyslu polity.

Vím, že by se tomuto odstavci daly mnohé nepřesnosti vyčíst, ale ona zásada, jak tyto procesy lidé vnímají, tam je. A do určité míry by měli i pravdu. Vždyť na věci jako identita a loajalita často nemusí mít fakta a rozumové uvažování žádný vliv. Každopádně toto poukazuje na odlišné vnímání elity a masy určitých procesů spojených s víceúrovňovým vládnutím. Ve věcech, které lidé vnímají řekněme méně spojené s Uníí, se totiž navenek více uplatňuje ten původní „demokratický směr podnětů“. Prostě jednoduše proto, že na první pohled zde není rozměr multilevel governance, tedy lze postupovat dle tradičního schématu, tedy dle toho, k čemu mají větší (historicky opodstatněnější) loajalitu a takže i identitu. A tím se dostáváme k otázce, kde je důvod nemožnosti postupovat podle tradičního schématu.

3.5. Demokracie versus multilevel governance

Nemá zde cenu zabývat se kořeny demokracie v řeckém prostoru ani její institucionálními přeměnami v Římské republice. Přejděme tedy rovnou do

republikánské formy, která je dle mého názoru tím, jak většina masy ve velmi zjednodušené představě si představuje, že věci fungují a měly by fungovat. Moc dobře vím, že díky nejednoznačnosti a „slavné vyprázdňenosti“ tohoto pojmu, se pohybují na tenkém ledě mnohadimenznosti této problematiky. Proto se zaměřím jen na základní body a osu. Postavme tedy proti sobě dva způsoby zpracovávání politické moci, typické pro současnou Evropskou unii.

Základních 5 kritérií pro demokratické zřízení je:

- a) účinná participace,
- b) volební rovnost,
- c) poučené porozumění,
- d) kontrola nad nastolováním témat,
- e) zahrnutí všech dospělých

(Dahl, 2001: 39, 40).

„Každé z nich musí být splněno...v případě, že dojde k nedodržení kteréhokoli z uvedených kritérií, nebudou si jednotliví členové mezi sebou politicky rovni (Dahl, 2001: 40).“

Pojďme tedy konkrétně porovnat proces tradičního využití aktivního, případně pasivního volebního práva s tím, jaký nabízí víceúrovňové vládnutí a to dle výše uvedených atributů:

- a) Dva občané jednoho členského státu mají rovnou příležitost se vyjádřit k danému vnitrostátnímu/vnitronárodnímu tématu. Můžou využít média, či různé formy protestu, podávat petice, využít svého aktivního i pasivního volebního práva.

vs.

Občan jednoho členského státu má stejnou rovnou příležitost vyjádřit se k danému unijnímu tématu, jako občan druhého členského státu. Například využitím petičního práva občana Unie dle čl. 21, či práva volit a být volen do Evropského parlamentu dle čl. 19, oboje Maastrichtská smlouva⁶ (Outlá, 2008:

⁶ - *Záměrně vynechávám cestu přes exekutivu členských států (lidově řečeno stane se ze mě premiér, či ministr a budu zasedat na Evropské radě, či Radách EU), neboť vše v tomto článku své práce budu vztahovat na masu, ve smyslu voliče s aktivním/pasivním voličským právem, před případným vstupem do politického prostoru.*

223). Může jít protestovat před unijní instituce, či využít médií. U posledně jmenovaného je ale největší rozdíl, neboť mediální trh v Unii je stále rozdělen a dosah těch národních je omezený a často též rozdílný, dle velikosti daného státu. Není tedy zde dostatečně široký prostor pro jednotnou mediální artikulaci svých zájmů ze strany masy Unie, neboť Euronews jsou spíše bílou vránou s ne příliš silným dopadem na průměrného voliče. Výjimkou může být internet, ale pokud pomineme jazykovou bariéru, musela by vzniknout nějaká obecně známá a přijímaná (jak masou, tak jako zrcadlo i elitou) platforma, poskytující relevantní obrazy nálad masy.

- b) Dva občané jednoho členského státu disponují stejným počtem stejně silných hlasů.

vs.

Dva občané dvou členských států Unie disponují silou hlasu a počtem hlasů dle počtu svých zástupců v EP a dle svého volebního systému.

- c) Dva občané jednoho členského státu mají zajištěn stejný přístup k informacím za účelem poučeného porozumění. Může zde samozřejmě do určité míry hrát roli ekonomické zázemí jednotlivce a jeho vzdělání.

vs.

Dva občané dvou členských států Unie mají zajištěn podobný přístup k informacím v mateřské řeči z unijních kanálů (mám na mysli například telefonický Europe Direct, nebo www.europa.eu, kde je většina hlavních informací o problematice EU ve všech oficiálních unijních jazycích) a dále srovnatelný přístup k informacím z národních kanálů a rovný přístup k informacím z kanálů v anglickém jazyce. Ekonomická a vzdělanostní omezení jsou pak výraznější. Jednak výrazně rozdílnější koupěschopností obyvatel členských států a dále zapojením dalšího jazyka mezi komunikační kanály.

- d) Občan členského státu má možnosti kontrolovat nastolená témata a reagovat na

dění kolem nich podobnými prostředky, jaké jsou uvedeny v bodě a).

vs.

Dva občané dvou členských států mají možnosti využití zpětné vazby stejné jako v bodě a) se stejnými výhradami. Je zde ale ještě jedna důležitá okolnost a to, že na rozdíl od vnitrostátního schématu, kde platí přímá posloupnost odpovědnosti voliči, tady je rozštěpena trojúhelníkem Komise – Rada/Rady – parlament.

- e) Dva občané členského státu mají stejný věkový census při volbách stejného řádu a to při využití obou částí volebního práva. Stejně tak poté i občan jiného členského státu, volící například do místního zastupitelstva, v jiném členském státě, v němž má pobyt, než ze kterého původně pochází.

vs.

Dva občané ze dvou členských států sice nemají stejný, nicméně ale podobný ano, věkový census při volbách do Evropského parlamentu, či místních zastupitelství v případě hlasování ze dvou států, stejný pak při hlasování z jednoho státu. Mimo to existuje v některých členských státech ještě i jiný druh censu, hlavně pak pro využití pasivního práva "býti volen", ale jedná se o výjimky a z pohledu celku o marginálie.

3.6. Kde se liší?

Obecně za největší nesoulady považují:

V bodě a) je největším nedostatkem neexistence jednotného mediálního trhu, jakožto všeobecně přijímané platformy pro artikulaci vstupů do politického prostoru.

V bodě b) je největší hrozbou většinová neakceptace poměru mandátů mezi členskými státy ve smyslu "já a ty". Pokud chybí to, o čem je tato práce, tedy jednotící identita, pak je tento mechanismus daleko náchylnější k tomu, být vnímán jako nelegitimní.

Bod c) je dle mého mínění tím nejproblematičtější z všech. Ani tak nevidím překážku v roztržitosti informačních kanálů, násobenou roztržitostí lingvistickou, ale spíše ve složitosti fungování Unie a neschopnosti elit jednoduše a srozumitelně mase přiblížit význam jejích politik. Ono již na té tradiční, tedy vnitrostátní, úrovni je

míra poučeného porozumění u běžného voliče velkým otazníkem, takže není pak divu, že "vzdálený Brusel" je často obviňován ze "špatného vládnutí", neboť poučený volič je zde ještě vzácnější.

Bod d) je institucionálním a logickým vyústěním předchozího bodu. Pokud mě, jako voliči, je v něčem velmi složitým a v čem se nevyznám, ještě složitější procedurou znemožněno komunikovat s cílovým subjektem v politice, poté cítím frustraci z nemožnosti mluvit do věcí veřejných a jsou tím pro mě ještě vzdálenější a odcizenější. Jsem tedy pak náchylnější k tomu je podezřívát, nebo jít ještě dále a odmítat je *á priori*.

Bod e) považuji za ten nejméně konfliktní, neboť věkové censy jsou obecně v EU přijímány jako součást historie a mírné rozdíly v jejich uplatňování by neměli mít zásadnější vliv na chápání míry demokratičnosti v rámci víceúrovňového systému EU.

3.7. Co z toho vyplývá?

Nastavení funkcí vnitřního mechanismu Evropské unie otevírá prostor pro pocit masy, že neparticipuje dostatečně na rozhodování. Důležité je zde to slovo "pocit", kterým mám na mysli postoj jedince, který se cítí být tlačěn do něčeho, čemu rozumově nerozumí a na čem se emocionálně nepodílí.

Domnívám se tedy, že vzdělaný a poučený volič, rozhodující se pouze na základě racionálních úvah, by mohl tvrdit, že jeho schopnost participovat na rozhodování v politickém prostoru EU je možno uspokojit s přihlédnutím na multilevel, který ale může být do určité míry vnímán jako systém federace a to díky subsidiaritě a proporcionalitě. Jelikož ale jak vzdělanost, tak ještě více poučenost masy je velmi variabilní a nebojím se říci často velmi nízká, a dále také proto, že téměř žádný jedinec se nerozhoduje jen a pouze dle racionálních kritérií, je zde nevyplněný prostor, díky kterému vzniká u občanů Unie nespokojenost se stavem věcí. Tímto nevyplněným prostorem je myšlena právě jednotící identita⁷, která způsobí, že Berlíňan přivře oko nad další miliardou eur poslanou do Athén a zase Athéňana pro

⁷ - *Jako další rozměr účinku vzniku evropské identity, by byla reakce trhů, kdy by tento podnět vhodně doplněný kvantitativním uvolňováním, vznikem fiskální unie, uvolněním rukou Evropské centrální banky povolením statutu konečného garanta a možností nakupovat dluhopisy členských států Unie na primárních trzích, dokázal možná "skoncovat s dluhovou krizí". Což by byl moc hezký příspěvek sociálního konstruktů skutečnému životu prostých lidí.*

změnu učiní otevřenějšího pokáráním za jeho chování a doporučením ze strany Berlína.

3.8. Je vůbec možné aplikovat teorie demokracie na EU?

Domnívám se, že spíše ne. Pokud se chceme dívat na multilevel governance prizmatem teorií demokracie, máme problém v jejich optice. Zabývají se totiž národním státem, ale EU nemá státní národ a sama nedisponuje základním atributem státu, tedy monopolem na násilí (ten vykonávají jednotlivé členské státy, byť často na základě evropských norem). Na druhou stranu není samozřejmě ani klasickou mezinárodní organizací a to díky druhému ze základních paradigmat (např. Drulák, 2000: 126–127).

Hybridnost rozhodování, institucionalizace i dělba moci v EU je natolik specifická, že si myslím, že je na čase, aby vznikly "nové teorie demokracie" a nemám tím nyní na mysli tu Schumpeterovskou, ani ty technicistní jako spill over/back effect, nebo větvení a podobně. Rozebírat dále tento směr už sice nepřísluší mé práci, ale přece jen se ještě na chvíli zde zastavím. Důvodem je to, že pro legitimní fungování jakékoli hierarchizované komunity a jejích institucí je přítomnost identity/loajality nutná. Proto i schopnost popisu evropské identity a její role v integračním procesu je odvislá od způsobu jejího zkoumání prizmatem právě nějaké metodologie a teorií. Jelikož ty současné se dle mne jen těžko vyrovnávají se společenskými změnami globalizovaného světa, je těžké s nimi pracovat. Asi nejbližší by měly mít federalistické teorie, které daleko snáze můžou pracovat s několikvrstevnatou identitou jedince, stejně jako zásada subsidiarity a proporcionality (např. Druláková, 2000: 131–162), Evropa regionů, nebo motto EU "Jednotni v mnohosti/různosti"⁸ jsou prvky, které ve své podstatě skrývají jednak požadavek na dělení jedincovo loajality, zároveň ale i na "odměny" z toho vyplývající. K využití potenciálu z toho plynoucího ve prospěch, či neprospěch vzniku evropské identity se vrátím ještě v předposlední kapitole..

3.9. I tak je ale možné si něco odnést

Funkční demokracie vznikla na schopnosti té dané společnosti ustanovit si

⁸ - *In varietate concordia*

legitimní (záměrně používám "legitimitu" a nikoli "legalitu") hierarchizované instituce, mající schopnost legitimně prosazovat svou vůli a to většinově díky své autoritě a menšinově díky užití monopolu na násilí. Dále zde musí být legitimní mechanismus, jak depersonalizovaný politický prostor, který ovládá byrokracii, též jako depersonalizovaný prostor, doplňovat a obměňovat dle většinové vůle svých členů.

Z tohoto "obecna" je naštěstí možno vyvodit několik důležitých poznatků i pro vztah evropská identita - hierarchizovaná entita zvaná EU - demokratický deficit - teorie demokracie a to díky zmiňovanému legitimnímu mechanismu. Domnívám se totiž, že nejde o technikálii, jako řešit například volební systém, či zákon o politických stranách, ale o schopnosti mechanismu provést input do politického prostoru a tam ho artikulovat a dohlížet nad jeho implementací.

Pokud si otevřu Sartoriho, pak čtu, že on vidí základní 3 podmínky nutné pro plné fungování takového mechanismu. Jsou to: odpovědná vláda, "realita" voleb a ustavení stranického systému. Věci se mají odehrávat v dané časové posloupnosti a na konci má stát stranický systém (Sartori, 2005: 41) schopný artikulace a agregace zájmů masy. Jenže je pravda, že (ač někteří politologové nevidí tak velký rozdíl mezi "jednou stranou zvolenou najednou a několika stranami se stejnou ideologií zvolenými v různých státech EU a nakonec stejně se většinově chovajíc a hlasujíc jako fakticky jedna strana") neexistuje jednotný stranický systém a pokud vím, tak zatím ani zákonné předpoklady v Unii tomu nedovolují.

Tento poznatek považuji za něco, co je z mého pohledu sice spíše než demokratickým deficitem (důvody tohoto mého úhlu pohledu jsou myslím zřejmé při ohlédnutí se na předchozí oddíl) problémem (nebo možná ještě lépe řečeno výzvou) do budoucna pro ty, kteří by chtěli napomoci posílení evropské identity ve svých unijních spoluobčanech. Tím se vracím k části své práce, kde rozebírám identitu a loajalitu. Psal jsem o *znaku* a *objektu*. Když se podívám na to, co jsem zatím zde napsal, mám dojem, že to co nejvíce lidem chybí/vadí na konstrukt evropské identity je její politický rozměr. Proto se zde otevírá možnost pro evropskou/é elitu/y, jak vytvořit a to poměrně nenásilně i bez větších finančních nákladů, prostor pro vznik *objektu*

evropské identity ve smyslu legality i legitimacy, který by za určitých okolností mohl mít životaschopnost.

4. Exkurz do historie identity elit a mas

Když jsem začínal psát svou bakalářskou práci, byla tato kapitola o historii integrace pro mě tou nejotevřenější ve smyslu uchopení. Nevěděl jsem dvě věci. Jak k ní přistoupit, aby to nebyl jen pouhý výčet dat, ale aby to dávalo smysl v kontextu. A dále jak přistoupit k porovnávání identit elit a mas, když obzvláště v minulosti se „poddaných nikdo na jejich pocity neptal“ a dnes to jsou problémy v metodologiích, jaké používají členské státy, spolu s nepředáváním veškerých informací v angličtině a tudíž i data z Eurostatu mohou být zavádějící⁹.

Nakonec jsem se rozhodl, že v prvním případě bude dobré vždy po základních faktech udělat krátká shrnutí a tam se pokusit dát věci do souvislostí tak, jak o tom píše v Úvodu mé práce. Na konci se pak pokusím o shrnutí těch shrnutí. Odpověď na druhou otázku jsem jednak našel díky pročítání Revue Proglas ročník 2002, kde byl v 10/2002 hezký článek o irském referendu z roku 2001 ke Smlouvě z Nice (Rýc 2002: 2, 3) a já si uvědomil, že „problémy s referendy“ jsou možnost, jak se na identitní nůžky podívat i komparativně. Mimo to počítám, že najdu právě v následující kapitole další fakta, která mi pomohou při poměrování identit elit a mas.

V této kapitole připomenu základní fakta (des)integrace Evropy, neboť to jsou projevy (ne)existence identity. Vypíchnu určité momenty a osobnosti, které pomáhali spoluutvářet prostor, ve kterém žijeme.

Mělo by z tohoto exkurzu vyplynout, že od doby konstituování států legitimizovaných nábožensky a charismaticky, přes jejich dynastickou periodu, „státní zájem“, „národní zájem“, teleologická politická náboženství a 3 katastrofy z těch posledních vzniknuvší, až po poučení z nich a následné rozladění evropské komunity, existovalo mnoho snah o pokrytí Evropy jednou mocí, ale masy k jednotné identitě, na kterou by položily hlavní díl své loajality, přesto nedospěly.

Nebylo to snad tím, že vůdci sice chtěli původně sjednotit prostor a to

⁹ – viz Petra Ježová (Masarykova univerzita Brno) s příspěvkem *Volby do Evropského parlamentu v zemích středovýchodní Evropy prizmatem teorie voleb druhého řádu na konferenci Volby a političtí aktéři ve střední Evropě dne 25.11.2011*

neúspěšně, ale čistě z důvodů egoisticky mocenských v době, kdy oni sami byli původcem identity? A že později, v době kdy historickou legitimizaci nahradili tou kolektivní národní, již z logiky věci to prostě nešlo (pokud nepočítám čisté nahrazení „jejich“ identity tou „svou“, často násilnou cestou)? A že současné snahy o evropskou identitu se vrací zpět do doby vizionářské, plné teleologických ideologií, přitom ale v době postmoderní, kdy veškeré autority, vztahy, štěpné linie i sociální realita jsou rády relativizovány, je těžké někoho nadchnout pro nějaký cíl možná někde v budoucnu? Zatímco národovectví (myšleno tím to současné, na hony vzdálené organickému pojetí s jeho apelem obětovat cokoli na oltář národního zájmu, včetně svého života) je zde, bez nutnosti cokoli dělat a od kohokoli něco požadovat? Pojdme se tedy podívat na Evropu s její mnohohrstevnatostí.

4.1. Kam až sahají kořeny identitního heterogena Evropy a snahy o změnu?

Již koncept „Svaté říše římské“ v sobě obsahuje jakési konfederativní snahy o nadnárodní integraci v Evropě. Jeho velkým problémem bylo ale omezení se především na centrum vlastního římského císařství, tedy severní Itálii, Burgundsko, část dnešního Beneluxu a střední Evropu. Universalistické ambice byly panovníkům Svaté říše upírány ze dvou míst. Od předních myslitelů své doby, například Johnem ze Salisbury, z důvodů nesouhlasu nadřazenosti moci profánní nad sakrální. A dalším místem odporu (lepší by bylo zde užít plurál) byly okolní evropské státy, jejich reálný a stále se zvětšující politický vliv. Roku 1474 se změnilo jméno říše na Svatou říši římskou národa německého. Tato, na první pohled bezvýznamná změna názvu ale lingvisticky projektovala rezignaci císařů na universalistický charakter své moci. Od té doby se jejich pozornost soustřeďuje převážně na středoevropský prostor. Svazek se postupně rozvolňoval a centrální autorita ztrácela schopnost ovládat. Nicméně jednotícím prvkem po celou dobu zůstávala osoba císaře. Ten se v některých etapách stával hybatelem politiky v oblasti. Už z pozice vlastního mocenského prospěchu se v mnohém snažil o integraci prostoru a často se střetl s církví. Ta si nárokovala podobné cíle. „Spor dvou mečů“ stál i za postupným prosazováním se římského práva. Jeho recepce na italských univerzitách přišla totiž vhod císařům, kteří se v rovině

právní utkávali s papeži, nárokuje si supremaci nad světskou korunou. Nicméně i oni se odkazovali na římské právo, ale zprostředkovaně skrze právo kanonické. Postupem času vzniká konkurent císařské moci v podobě Říšského sněmu, jakéhosi legitimizačního tělesa z pohledu principu moci a odpovědnosti. Po třicetileté válce se svazek stává čím dál více formálním, když zaniká v roce 1804 (poté, co císař František II. se zříká koruny Svaté říše římské) je tvořen 324 státy a 1475 samostatnými panstvími (Kuklík - Petráš, 2007: 22-29). Příklad Svaté říše římské ukazuje několik faktů:

a) snahy o praktické sjednocení prostoru větší části naší Evropy tedy existovaly již od hlubokého středověku

b) ke sjednocování docházelo vlivem výrazných jedinců, kteří tak činili na základě vlastních mocenských ambicí, často ale za touto snahou byla i pragmatická politika odporu a to jednak vůči moci církevní a jednak vůči vnějším hrozbám, hlavně pak v podobě Osmanské říše přicházející z jihovýchodu Evropy. Domnívám se, že idea sjednocení byla tedy věcí čistě praktickou, nikoli normativní, což je zase ale zajímavé při pohledu na tuto dobu jako na období, kdy teprve začínají vznikat společenské a ekonomické vazby, tak jak je známe dnes a kdy pojem „stát“ měl úplně jiný obsah, než tomu bylo v době moderny a dnešní postmoderny. Na druhou stranu právě spojitost identity a loajality vůči vymezujícímu se panovníkovi, je klíčová.

c) boj o investituru přenesl atribut Ježíšovy mince¹⁰ do praxe a tímto dal naší současné praktické politice sekularizaci, kdyžto césaropapismus byl ponechán Východu

d) ústavnost ve smyslu Codex Iuris Civilis zakořenila v podobě právního pořádku v celé střední Evropě a i když se v některých ohledech liší od dvou dalších evropských pohledů (britského a francouzského), vychází Rechtsstaat ze stejných kořenů jako Rule of law, byť jeho právní pozitivismus je od druhé světové války značně pošramocen (domnívám se, že právem), velkou ránou pro ideu evropské integrace byl konec universalismu, který přišel s Vestfálským mírem, ale až Velká francouzská revoluce a příchod národního státu odsunuly integraci (hlavně pak supranacionalitu) na periferii zájmu společnosti.

¹⁰ – viz např. Bible: Matouš 22:21, Nový zákon (1926): 26

4.2. Pozdní středověk až novověk s dobou moderní a Evropou integrovanou (užití termínů „Evropa integrovaná, dezintegrovaná a integrující“ viz Jeřábek 2010/2011):

Po stránce normativní, nebo řekněme i ideové, byl významným nositelem myšlenek spojení národů (byť je to vzhledem k době pojem nepřesný) dramatik a politický myslitel Dante Alighieri. Už na přelomu 13. a 14. století navrhnul ve svém spisu *De Monarchia* spojení národů v jeden vyšší celek a mírovou organizaci celého světa, což vzhledem ke známému světu znamenalo hlavně Evropu. Další důležitou osobností své doby je Pierre Dubois a jeho dílo *De recuperatione terrae sanctae*. Jeho požadavkem bylo vytvoření kongresu světských a duchovních knížat, jakožto zástupců křesťanských národů. Úkolem mělo být zajistit mír na kontinentě. Jeho přístup bychom nazvali intergovernmentálním, neboť si členské státy měly uchovat svou nezávislost a i jejich hlasování mělo probíhat na základě rovného hlasu. Dále jeho teze obsahovaly i zřízení mezinárodního soudního dvora, řešícího spory mezi státy. Dubois dokonce i vypracoval podrobný procesní řád. Odvolacím arbitrem měl pak být papež. (I přes utopickou podstatu jeho úvah, byl Dubois později oceňován významnými autoritami mezinárodního práva.) Naopak upozadit jak Svatého otce, tak císaře chtěl český král Jiří z Poděbrad. Válka měla být prohlášena za protiprávní a v případě napadení člena mělo společenství mu poskytnout vojenskou i finanční pomoc (Kuklík - Petráš, 2007: 32–35).

Dalšími osobnostmi majícími ideu sjednocení, či alespoň úzké kooperace v Evropě za svou, byly například Hugo Grotius, který navrhnul, aby mezistátní spory řešily ty státy, které nejsou přímo zainteresovány, aby mohlo dojít k prosazení dohody za rozumných podmínek. Dále pak i Jean Jacques Rousseau navrhoval „Evropský svaz“, kdy členem mají být „emancipované národy Evropy“. S podobnou myšlenkou „Svazu míru“, budovaném na základě republik svobodných občanů bez stálých armád sloučených do federace, přišel autor Věčného míru Immanuel Kant (Kuklík - Petráš, 2007: 34–35). Za zmínku stojí určitě i slavný spisovatel Victor Hugo, který dává ideji evropské integrace i další obsah. Jeho „zákon humanity“ se opírá o princip emancipace, pokroku a svobody. Porovnává Evropu s USA a tvrdí, že Spojené státy

americké nás předběhli díky tomu, že zde nechybí jednota a tím i schopnost spolupráce v uplatňování humanity. V tomto porovnávání používá i název (který do dneška přitahuje, nebo straší obyvatele starého kontinentu) Spojené státy evropské (Goněc, 2007: 32, 33). Tedy shrnuto, do začátku 20. století platilo:

a) novověk přinesl mnoho poměrně rozvinutých teorií integrace Evropy, ty byly jak s paradigmaty mezivládními, tak nadnárodními

b) v praxi se ale jejich uplatnění stávalo čím dál tím méně proveditelné, obzvláště čím blíže ke 20. století

c) nicméně určité integrační procesy probíhaly i dále, ale pouze regionálně na základě nacionalismu, kdy státní útvary nacionální, se sjednocovaly a to buď na platformě národa (Itálie, Německo), nebo na základě různých zájmů. Často k tomuto docházelo původně přes ekonomické, nebo vojenské sdružování, jako byl vznik Celního spolku v roce 1834, Spolku tří císařů na přelomu let 1872/1873, Dvojspolku roku 1879, či Trojspolku roku 1882, byť každý ze jmenovaných měl jinou motivaci i prostředky (Skřivan, 1999: 210, 263, 264).

d) „světlou výjimkou“ bylo Rakousko-Uhersko, které jako konzervativní národnostní stát odolávalo vlně liberálního národního uvědomění šířící se Evropou jako lavina a dokázalo si udržovat určitou míru jednotné identity, ale za cenu mnoha vnitřních problémů, promítajících se i do vnějších vztahů

4.3. Evropa dezintegrována

Velká válka, jak se I. světová válka nazývala do doby, než přišla její ještě krvavější sestra, umlčela na několik let múzy a zároveň dala zelenou propuknutí nacionalistickým myšlenkám a modernímu merkantilismu, které dohromady vytvořily „Evropu dezintegrovanou“. Cordon Sanitaire se ukázal jako neschopný čelit střetu „velkého Německa“ a ještě většího (Sovětského) Ruska/Sovětského svazu. Taktéž neliberalizovaný mezinárodní obchod, dle mého názoru, přispěl svým dílem k nejhoršímu konfliktu světových dějin, ke II. světové válce. Asi největším pokusem v reálné politice o integraci v Evropě tak paradoxně zůstává pokus o celosvětovou Společnost národů, která bohužel selhala.

To ale neznamená, že by neexistovala určitá část elity, která by na sblížení evropských národů nerezignovala. Několik příkladů: vedle Coudenhove-Kalergiho, asi nejznámější osobnosti panevropského hnutí v meziválečném období a zároveň československého občana, tu existovala skupina význačných a i poměrně vlivných postav. Jako prvního bych jmenoval Alfreda Nossiga, občana Předlitavska židovského původu. Výsledkem jeho mnoha propagačních cest, majících charakter soukromé diplomacie, se stala propagační organizace "Evropského mírového společenství". Jejím cílem byla konfедераční Evropa a od podzimu 1924 i hospodářská unie. Na rozdíl od paralelního projektu Kalergiho chtěl do projektu zahrnout i Velkou Británii a Sovětské Rusko/Sovětský svaz, už z důvodů čistě pragmatických. Z Nossigovy iniciativy vznikl ve Francii "Výbor pro otázky evropské spolupráce", vydávající dvojjazyčný časopis francouzsko-německý. Základ integrace totiž Nossig viděl v usmíření Francie a Německa. (Goněc, 2000: 132–164). Nutno poznamenat, jak předvídaté!

Německé politické špičky druhé poloviny 20. let se poměrně ztotožňovaly s touto ideou, naopak hospodářské kruhy, stejně tak jako část nižší politiky se stavěla za úhel pohledu Coudenhove-Kalergiho. Kde ale tyto myšlenky narazily na silný nezáměr, bylo souostroví za Kanálem La Manche. Další pokusy (jako "Výbor žurnalistů za evropské porozumění", nebo "Evropská celní unie") se mu už zrealizovat nepodařilo. Na Nossiga navázal třeba jeden z pozdějších spoluzakladatelů SPD Wilhelm Heile poté, co se dostal do konfliktu s Coudenhove-Kalergiim. Výsledkem bylo v únoru 1926 založené "Německé sdružení pro evropské porozumění", mající úzkou vazbu na německé ministerstvo zahraničních věcí. Z francouzského prostředí pak vychází jména jako Émile Borel, Aristide Briand (francouzský ministr zahraničí a spoluvůrce Briand-Kellogova paktu), Gaston Doumergue (francouzský prezident), nebo Jacques Seydoux (francouzský vyslanec při Společnosti národů). Zdůrazňovali motiv autentického porozumění a za nepřátele vyhlásili diktátorské režimy fašismu a bolševismu, tedy Itálii a Sovětský svaz. Posledně jmenovaná osobnost pak viděla velké nebezpečí pro Evropu ve Spojených státech a jeho kapitálu. Východiskem měl být organismus politické i ekonomické povahy, tedy Spojené státy evropské. Slibně se

rozvívající impulsy ale čekalo několik odmítnutí a to ze strany Spojeného království, Itálie i SSSR, který tyto snahy označil za imperialistický komplot. Dokonce i Společnost národů se vyjádřila ve smyslu, že tyto záměry by mohly Evropě jen uškodit (Goněk, 2000: 132–164). Přitom z mnoha států zazníval opatrný souhlas, kdy upřednostňovaly pomalý postupný přechod od dvou-tří státních uskupení, přes regionální, s otevřenou panevropskou variantou koncového cíle. Jednalo se například o Rumunsko, Polsko, či Československo. Dokonce jsou indicie, že by se i Itálie stavěla pozitivně k těmto tendencím, kdyby je ale Mussolini (příznačně k době) nepovažoval za „fantasii francouzské hegemonie“ (Babík, 2006: 56–62).

Posledním výrazným úspěchem před nástupem nacismu v Německu byl příspěvek "Mezinárodní unie právníků", která založila komisi pro vypracování návrhu na Evropskou unii a 28.7.1930 přijala konečnou paragrafovanou formu znění. Jenže doba a její aktéři již začínali postupně myšlenku integrace přerůstat přes hlavu. Vedle těchto „středoevropských iniciativ“ existovala i tak zvaná "Skandinávská iniciativa". Vznikaly regionální integrační pokusy jako "Federace podunajských států", "Německo-rakouská celní unie" a podobně (Goněk, 2000: 132–164). K uskutečnění těchto idejí v „celoevropském“ měřítku ale mělo dojít až potom, co jsme zatáhli náš kontinent a s ním i velkou část světa do II. světové války. Zkušenost, o kterou nikdo z účastníků nestál. Lze tedy ve stručnosti říci že:

a) konec první světové války vypadal jako ideální čas pro nástup integračních teorií různého typu a zaměření, hnutí na základě těchto teorií operující nedokázala ale své požadavky silněji prosadit a to z důvodů jak krátkého časového úseku, tak reál politiky fakticky prosazované státy mezi sebou, stejně tak jako neodhadnutí geopolitického dopadu rozpadu Rakousko-Uherského mocnářství i ideologického dosahu komunismu, antisemitismu a rasismu (změněných ze sociálně-kulturních na fyzický a „vědecký“) a nakonec fašismu s nacismem

b) velkým problémem bylo nastavení versailleského systému i Společnosti národů, kdy legalita prosazená vítězi nebyla totožná s legitimitou vnímanou dotčenými

c) dalším velkým problémem se stala ztráta víry v demokracii v mnoha zemích a tím usnadnění nástupu autoritářských, později totalitních režimů, spojených s docela

obyčejným štěstím, které měl v několika momentech svého nástupu k moci Adolf Hitler¹¹

d) i přes velmi se zhoršující ekonomické a mezinárodní ovzduší, existovalo stále v Evropě několik proudů, snažících se o integraci, nicméně žádný „demos“ ve smyslu politického národa, který může existovat i bez existence jednoho „ethnosu“, tedy etno-kulturní homogenity (Fiala, 2010: 141), na nadnárodní úrovni zdaleka nezačal ani vznikat, natož se etablovat

4.4. Evropa integrující se

Tuto kapitolu o poválečném vývoji poměrně zkrátím ve formě faktů, dat a jmen. Důvody jsou dva. Jeden objektivní, jeden subjektivní. Za prvé se jedná o poměrně známé věci, za druhé vzhledem k délce působení na společnost Evropy, já osobně je paradoxně považuji za málo důležité pro vznik, respektive nevznik, jednotné politické evropské identity. Dovoluji si tedy tvrdit, že „chyby“ vedoucí k tomu, že většina občanů Unie se o ni nezajímá, neboť nesdílí její hodnoty (pokud o nějakých je vůbec možno mluvit) a tím nemá identitu ani loajalitu k ní, neleží hlavně, natož pak jen v posledních 60 letech, nýbrž ve stovkách let před založením Evropského společenství uhlí a oceli. To neznamená samozřejmě, že by se za tu dobu od roku 1952 neudělal posun v konstruování evropské sounáležitosti, ale domnívám se, že těžiště leží více v minulosti a souvislostech. Nicméně i v této podkapitole se pokusím shrnout, stejně jako výše, dát určité věci do souvislostí tak, abych dostal další část informací, nutných k tomu, si plně odpovědět na hypotézu.

4.4.1. Základní milníky integrace

Základní data poválečné evropské integrace zhruba jsou:

1946 – Vytvoření Unie evropských federalistů

1949 – vznik Rady Evropy a Evropského soudu pro lidská práva

1950 – Schumanova deklarace

1952 – Vzniká Evropské sdružení uhlí a oceli (ESUO), podepsáno na jaře 1951 jako Pařížská smlouva

1958 – Vznikají Evropská hospodářská společenství (EHS) a Euratom, podepsáno

¹¹ – jde například o protnutí voleb s ekonomickou křivkou v Německu a podobně (viz Jeřábek 2011/2012)

v létě 1955 v Messině, respektive na jaře 1957 jako Římské smlouvy
1960 – vznik Evropské zóny volného obchodu z iniciativy Spojeného království
1968 – dokončení celní unie Evropských společenství (ES)
1973 – první rozšíření (ES)
1979 – vznik Evropského měnového systému a první volby do Evropského parlamentu
1981 - druhé rozšíření (ES)
1985 – podpis Schengenské dohody (Schengenských dohod), vstupuje v platnost 1993
1986 – třetí rozšíření (ES) a Jednotný evropský akt
1992 – Maastrichtská smlouva dává vzniknout EU
1993 – Kodaňská kritéria
1994 – vzniká Evropský hospodářský prostor (EHP)
1995 – čtvrté rozšíření (EU)
1999 – vznik Eura, hotovostně pak od 2002
2001 – Smlouva z Nice
2004 – páté rozšíření (EU) a podpis Smlouvy o Ústavě pro Evropu o rok později
v referendech shozené ze stolu
2007 – šesté rozšíření (EU), podpis Lisabonské smlouvy, odmítnuté o půl roku později
v Irsku a o čtvrt roku přijaté ve druhém referendu
2009 – na konci roku vstupuje Lisabonská smlouva v platnost po podmíněném podpisu
Václava Klause
(Lacina – Ostřížek, 2011: 21,23,28, 48, 49, 51, 63, 64, 77, 78)

V letech následujících se pak integrace „zužuje“ hlavně na řešení finančních a dluhových krizí některých svých členů. Důvod uvozovek u slova zužuje, vysvětlím níže.

4.4.2. Jak číst poválečný vývoj v integraci Evropy?

a) maximální většina dění v poválečné integraci vychází od elit, což je koneckonců stejné jako dříve, ale děje se tak v prostoru demokratické a svobodné společnosti a v době začínající až probíhající globalizace, tedy za diametrálně rozdílných podmínek jak dříve

b) vývoj integrace probíhal v několika vlnách, kdy se zrychloval i zpomaloval

c) elita mohla v té době za zrychlování i zpomalování, masa pak hlavně za momenty zpomalení a to ať přímo (referenda odmítnutí - Dánsko, Irsko, Nizozemsko, Francie + Norsko, Švýcarsko), nebo nepřímo zvolením si „euronegativistické“ elity, momenty kladného vyjádření se mas byly hlavně v podobě vstupních referend a „opravných referend“, která ale ve smyslu legitimacy pokulhávají, nicméně ale přece jen je toto možno „z hlediska nenormativního přístupu k integračnímu procesu interpretovat jako možnosti a šanci k získání alespoň částečné demokratické kontroly nad integračními procesy (Fiala, 2010: 146)“ ve smyslu teorií demokracie

d) počátek integrace se odehrával pod dojmem hrůz 2. světové války a pod tlakem probíhající studené války, nicméně i v době bipolárního rozdělení světa docházelo k rozdílným tempům integrace, důraz ale byl dáván na ekonomickou, kulturní a vojenskou rovinu, rovina politická a občanská se začala objevovat až později

e) po rozpadu sovětského bloku stála „Evropa se integrující“ na křižovatce, kdy se rozhodla zahrnout do svého záběru i část postkomunistické Evropy, což jí spolu s otázkou Turecka paradoxně postavilo před otázku schopnosti absorpce (ať technicky, tak politicko-kulturně) a před otázku geografického vymezení se

f) v současnosti „zúžení“ záběru evropských i národních institucí (v souvislosti s řešením dluhových krizí), paradoxně přispívá k „nápravám“ chyb, jako například vzniku fiskální unie jakožto nezbytné druhé nohy vedle monetární unie, a ve výsledku tím pomalu nenápadně k federalizaci Unie, což je dle mého názoru jeden z důvodů zvýšeného napětí v Evropské radě, hrozba Brexitu¹², tvrdší postup při sanaci dluhů, hlavně pak těch z bankovních závazků, ale i těch veřejných a podobně

g) nenápadná federalizace Evropy se děje sice institucionálně a legálně, ale jen institucionálně a legálně, chybí zde rozměr legitimacy občanské vůle a pohybů v politickém prostoru na základě občanské vůle a identity/loajality mas, což mimo jiné může být jeden z důvodů nárůstu podpory populistických/nacionalistických/separatistických/antipolitických uskupení v mnoha členských státech Evropské unie

¹² – jedná se o hrozbu odchodu Spojeného království z EU v případě tlaků na další integraci a na nepřistoupení požadavků větších úlev pro Británii ze strany Unie a jejích dalších členů

h) důvod spokojenosti a určitého souhlasu masy s integrací v jejích počátečních letech vidím osobně jednak v tom, co bylo řečeno výše a dále ve schopnosti integrace uspokojovat požadavky masy hlavně co do materiální povahy věci, ale i té obecnější, jako možnosti cestovat svobodněji a snadněji, spojené s celkovým klidem ve smyslu míru, což dokud žili lidé, kteří mohli říci „tohle je nejdelší doba bez války co pamatují“ s odkazem na vlastní zážitky, tak to mělo poměrně význačný společenský dosah

ch) většinou v minulosti byla mládež naladěna revolučně proti idejím svých rodičů a chtěla bojovat za změnu svého života a za nové cíle, v poslední době ale stále častěji vidíme, že demonstrace mladých se nesou v duchu chtění "žít si stejně dobře, jako jejich rodiče" (Rosůlek 2011/2012), tedy často jsou tendence mezi mladými spíše konzervativní, než revoluční a s tím souvisí i pocit národní identity spojený s pocitem, že národní stát dokáže lépe uspokojit materiální požadavky

i) po 2. světové válce probíhala v Evropě integrace nejen po kolejích EU, ale i EHP, Rady Evropy a další, tedy dle mezivládního konceptu a na platformě buď jen ekonomické, nebo lidsko-právní a podobně, nakonec ale tím hlavním a vitálním se ukázalo spojení obou paradigmat a to na platformě mnoha oborové, včetně zahrnutí politického rozměru, tedy pouze EU a její koncept do dnešních dnů dokázal úspěšně přežít a rozvíjet se

5. Jak dál?

Teď zkusím v krátkosti načrtnout možné scénáře dalšího vývoje, ale jak jsem již upozornil na začátku své práce, uvědomuji si vratkost jakékoli predikce. Spíše se bude jednat o "povinnou" část, neboť hlavním sdělením tohoto oddílu mé bakalářské práce stejně je vlastně vypíchnutí informace o tom, že současný model evropské integrace je proces, který začal po 2. světové válce a my (tím myslím Evropskou unii jako svébytnou entitu) jsme jeho součástí unášeni různými okolními vlivy, venkovními i vnitřními, častěji než jeho spolutvůrci. Je to proces, který má začátek, konec v nedohlednu a my někde mezi tím.

5.1. Základní modely možného vývoje

Existuje 7 základních, všeobecně uznávaných schémat nástinu dalšího vývoje:

rozpad Evropské unie, sdružení volného obchodu, Evropa á la carte, flexibilní integrace, variabilní geometrie, vícerychlostní Evropa, Spojené státy Evropské (Lacina - Ostřížek, 2011: 419–423), (Klíma - Bureš, 2005: 144–146).

Takže nyní blíže ke každé z variant od neexistence jakéhokoli celku s nadnárodním paradigmatem až po federalizovanou část evropského kontinentu:

a) rozpad Evropské unie - šlo by o úplný návrat do doby před 2. světovou válku a před dobu bipolárního konfliktu, zde je často upozorňováno jednak na poměr "přínosu a ztráty" spojené s předáním části suverenity na nadnárodní celek a dále na případy, kdy se i po 2. světové válce objevili mezi členskými státy Unie (myšleno tím původně Smluv, pak Společenství a nakonec EU) spory, které dříve často byly řešeny právě válečnou akcí, nicméně existence čím dál více užších vazeb mezi aktéry zapříčinila, že se již nic podobné neopakovalo (Lacina - Ostřížek, 2011: 422, 423)

b) sdružení volného obchodu – velmi volné sdružení, které nemá ani vůli k jednotnému trhu a volný pohyb by zřejmě byl vyhrazen jen pro zboží (Klíma – Bureš, 2005: 146)

c) Evropa na jídelníčku - zde se již předpokládá existence jakési EU, kde ale každý členský stát ve velmi volném modelu si zvolí spolupráci v oblastech, které optikou jeho zájmu splňují nejvíce kritéria výhodnosti a přitažlivosti pro něj, zde je poukazováno na to, že z logiky věci je tento model atributem vzniku, ale také zániku dané nadstavby, proto by jeho faktická existence mohla spíše předznamenávat rozpad Evropské unie (Lacina - Ostřížek, 2011: 421)

d) flexibilní integrace – zde se už objevuje jakési jádro, ale týkající se pouze těch úplně nejzákladnějších politik, vše ostatní je věcí volby členů, princip flexibility byl včleněn v 90. letech do Amsterdamské smlouvy a dále rozpracováván ve smlouvě z Nice (Klíma – Bureš, 2005: 146)

e) variabilní geometrie - tady se částečně dostáváme do již fakticky existujících vazeb, kdy v celku existují dvě skupiny států a to "silné jádro" a "slabší periferie", tedy některý člen Unie má možnost se nepřipojit k určitým politikám celku, ale také má možnost se upgradeovat, přistoupit na podmínky hlubší spolupráce a vstoupit do ještě

užší integrace (Lacina - Ostřížek, 2011: 420, 421), tento model může v praxi být sklouben s následujícím a tím je

f) vícerychlostní Evropa - kde se každý z členů celku zavazuje přijmout všechny politiky, ale je mu povoleno toto učinit postupně, přičemž tento rozklad "povinnosti vstoupit" je zapříčiněn nesplněním všech podmínek přistoupení do dané oblasti, stejně tak jako "ještě nedosažení vůle" tak učinit, tedy na rozdíl od varianty c) je zde povinnost a závazek členského státu se v budoucnu podílet na všech politikách, otázkou je jen termín přistoupení (Lacina - Ostřížek, 2011: 419, 420)

g) vznik federálního státu a světového aktéra Spojených států evropských - proces federalizace by byl zakončen přeměnou Evropské komise na federální vládu, z Evropské rady by se zřejmě stala horní komora Evropského parlamentu, kdy každý stát by měl stejný počet senátorů, rozšířil by se záběr Soudního dvora, ECB by se stala samojedinou, byly by zavedeny unijní daně se silným rozpočtem, (Lacina - Ostřížek, 2011: 422). Dále by došlo k nahrazení křesel členských států v mezinárodních organizacích včetně OSN jedním (bylo by zajímavé, jak by to bylo vyřešeno v RB OSN), stejně tak by se naložilo s ambasádami, vznikla by jednotná armáda Evropské unie, byl unijní nejen monetární, ale i fiskální dohled, byla by zřejmě ponechána silná pravomoc jednotkám (otázkou je, jaký typ federace by byl zvolen), občanství Unie by již nebylo jen komplementární a musela by se vyřešit legalitní posloupnost udělování občanství (modely USA versus Švýcarsko), Frontex by převzal plnou odpovědnost za bezpečnost vnějších hranic, přetavením Europolu do organizace, na kterou by Unie delegovala svůj monopol na násilí, by se z EU stal opravdový stát dle Weberových kritérií a mnohé další.

5.2. Fakticky existující modely současnosti a příklady

Pokud vyjmu model a) a g), zbývá nám 5 možných variant. V současné EU ale dochází pouze k variantám c) a d) a to najednou.

Za zářné příklady c) mi poslouží případy Velké Británie a Dánska, kdy tyto dva státy EU mají opt-out na Euro a v případě Spojeného království, spolu s Irskem na Schengen. V případě Dánského království na politiky bezpečnosti, zahraničí a obrany jsou zde též významné výjimky (Lacina - Ostřížek, 2011: 420, 421).

Jako příklady d) můžu jmenovat přijímání jednotné měny ze strany Švédska a nových členů východního rozšíření 2004 a 2007. Ve velmi blízké budoucnosti pak případ Chorvatska. Tyto státy při předvstupních jednáních souhlasily s přijetím Eura, až na to budou ekonomicky (a ve skutečnosti i politicky) připraveny. Taktéž bylo/je pak v případě vstupu do Schengenského prostoru (Lacina - Ostřížek, 2011: 419, 420).

6. Shrnutí některých poznatků, závěry z nich a několik slov politickému prostoru

Rozdělím celkové shrnutí svých poznatků na několik podkapitol:

- 1) Identity a loajalita
- 2) Podmíněnost přítomnosti výše uvedených při budování sociálního a právního konstruktů
- 3) Historické zkušenosti s konstruktem a jejich projekce do budoucna konstruktů
- 4) Dvě linie budování identit v minulých stoletích
- 5) Kde jsme?
- 6) Kam asi jdeme?
- 7) Politický prostor a vznik evropské identity. Stojí opravdu o to?

6.1. Identity a loajalita

Identita je platforma pro uplatnění loajality a může mít různý základ. Množství loajality určuje, kterou svou identitu v daný moment a dané situaci upřednostníme. Za běžných okolností má člověk více identit a určitou míru loajality, kterou je schopen na základě různých pohnutek a svých kodexů chování a životních priorit, přelévat mezi svými identitami. Na základě tohoto procesu dochází k chování vyhrazenému dané specifické události, za dané specifické okolnosti, v daný specifický čas. Rozený Londýňan se může v pondělí vyhraňovat v Manchesteru jako obyvatel Londýna, v úterý v Glasgow jako Angličan, ve středu v Praze jako Brit a ve čtvrtek v Indočíně jako Evropan, hledající restauraci s nějakým evropským jídlem, "kde se konečně může najíst jako doma". Tedy jedinec může se cítit Evropanem, Britek, Angličanem i Londýňanem a pouze dle specifčnosti momentu uplatnění, přelévat svou loajalitu z jedné své identity na jinou svou identitu.

6.2. Podmíněnost přítomnosti výše uvedených při budování sociálního a právního konstruktů

Pokud se má utvořit pospolitost a z ní pak komunita, musí být přítomna vůle ke zvýšené komunikaci uvnitř i podřízení se autoritě. Tato vůle je odvislá od přítomnosti identity a dostatečné loajality. Bez nich nevzniká legitimita a (v ideálním případě) bez ní legalita.

6.3. Historické zkušenosti s konstruktem a jejich projekce do budoucna konstruktů/ů optikou evropské identity a teorií demokracie

"Národní myšlenka vznikla z boje proti monarchii a společenskému dělení na nerovnoprávné vrstvy. Triumf demokracie byl i jejím vítězstvím s liberálními cíli (Thiessová, 2007: 200)." Původní konstrukt národní identity vzniká mimo jiné díky liberální agregativní formě demokracie. Jedinec tvrdě obhajuje své právo. Neboť tím prosazuje sebe proti nerovnoprávným společenským vztahům. Jedinec má "svobodu od". Nebo může upřednostňovat "svobodu k" a být vybaven republikánskými ctnostmi za účelem starání se o obec. Jelikož ale evropská identita je věcí vícevrstevnatější, domnívám se, že je lepší o správě věcí veřejných zde přemýšlet prizmatem Habermasovi deliberativní koncepce. Více než na prosazování jednotlivce, nebo celku, pomůže schopnost diskuse, zdůvodňování svých požadavků, zamýšlení se nad argumenty druhých stran a kompromis. Koneckonců některé problémy, na které je Habermasovo oponenty poukazováno (snad kromě poukázání na případně tak velké názorové rozdíly, že aktéři ztratí chuť v procesu tvorby kompromisních řešení pokračovat), jako složitost, zdlouhavost a těžkopádnost, již dnes známe jako jednu z brzd rychlejší evropské integrace. Dále tento pohled vyžaduje kultivované diskutéry, což je ale, hlavně na úrovni mas, téměř nerealistický požadavek (Císař, 2006: 91, 102, 103, 104, 105), v souvislostech již výše popsanych. Tento přístup, by mohl vést k otevření transnacionální veřejné sféry s flexibilně vytvořenými deliberativními tělesy jako aktéry, bez ohledu na jejich národnost (Císař, 2006: 358). Velmi těžký úkol. Ale pokud by se dokázalo zatáhnout většinu jedinců do této debaty, mohla by vzniknout identita a s hmatatelným přínosem diskuse i loajalita k této identitě. Evropské identitě.

6.4. Dvě linie budování identit v minulých stoletích

Dá se s určitou, a nemusí být velká, dávkou nadsázky říci, že snahy o sjednocení Evropy politicky, vojensky, nábožensky i hospodářsky tu jsou již od raného středověku. Je ale nutno si uvědomit souvislosti. Když je řečeno, že tu jsou snahy o sjednocení, je tím myšleno, že se panovníci, později političtí a společenští lídři snažili o od překrytí po sjednocení autorit a mocenského dohledu nad územím a jeho obyvateli. Ale nikdy, tedy pokud vím, v minulosti a málokdy od 20. století docházelo k pokusům o zahrnutí poddaných, pak lidu, později národa a nakonec svých občanů do tohoto procesu. Na rozdíl od vzniku USA, kdy se vedla silná debata mezi federalisty a antifederalisty, v Evropě minimálně posledních několika desetiletí sotva na něco takového lze narazit. Forma diskuse angažovaných vzdělaných laiků, jak jí zná Amerika mezi zářím 1787 a srpnem 1788, je nahrazena diskusí vysoce vzdělaných právníků, sociologů a politologů (Habermas, 2012: 71).

Je nutné si uvědomit, že identita jedince na evropském kontinentu byla dříve vázána na rodinu, obec, lenního pána a maximálně pak na panovníka. Vedle vyznání samozřejmě. A dějiny Evropy jsou s tímto principem spojeny. Poddaný se identifikoval v čase nejdříve s panovníkem a církví, poté s dynastií, pak s národem, někdy i státem. Vždy se ale jednalo o „evropskou regionální identitu“, která se v dějinách velmi často vymezovala vůči jiné „evropské regionální identitě“¹³. Jazyková rozmanitost Evropy, pak ještě tuto tendenci umocňovala, spolu s historickou zkušeností válečnou a první generací národních států, které si udělali vlastní konstrukt státu blahobytu (Habermas, 2012: 72).

Snad jen při vnějším „neevropském“, tedy v podstatě nekřesťansko-nežidovském ohrožení, dokázala Evropa vygenerovat znaky jednotné identity, například při obraně před Turky a islámem. Ale i zde byl kladem důraz hlavně na identitu náboženskou, nebo snad ještě i kulturní. Identifikace se státem a občanstvím je na našem kontinentě věc poměrně mladá. Domnívám se proto, že tato velmi krátká perioda není, alespoň zatím, schopna přehlušit historicky zakořeněné vnímání identity. Zde je myslím

¹³ - *Výše uvedenými větami nechci stavět proti sobě vznik národů jako státních a jako kulturních. Šlo totiž úplně stejně o vznik loajality k regionálně vzniklému subjektu v Evropě a je jedno, zda šlo nejdříve o loajalitu ke společné instituci, či ke společným znakům.*

zřejmý i již zmiňovaný rozdíl ve vnímání evropského a amerického identitního rámce¹⁴.

6.5. Kde jsme teď?

„...vsadili naši předchůdci na možnost uskutečnit politické sjednocení Evropy demokratickou cestou. Představovali si Evropu jako plod svobodné volby evropských občanů, a ne jako důsledek vojenských sil (Prodi, 2003: 47)“ Jenže v tomto bodě Evropa (ještě) není. Jsme v bodě, kdy se většina lidí o Evropu moc nezajímá a kdy si většina občanů Unie myslí, že nemají příliš velký vliv na dění na úrovni evropské, ani na úrovni národní. Ale přece jen nespokojenost s děním kolem EU je o něco vyšší. Štěpných linií je ve společnosti několik, kdy za zmínku stojí zvláštnosti jako procentuelní rozdíly mezi euroúředníky a národními úředníky, mezi veřejností a novináři, mezi členy Evropského parlamentu a národních parlamentů a podobně. Pokud pomineme klasické problémy s možností tendenčního výběru otázek a metodologií, přesto nám vychází poměrně rozevřené nůžky (např. Vaubel, 2009: 19–21, 29, 39/tabulky číslo 1–4 a 6).

Pokud vyjdeme z předcházejících odstavců této práce, jsme my (občané EU) v zajetí politické vůle politického prostoru, snažícího se o pokračování jistého vývoje, v nových intencích započatého po 2. světové válce, jako reakce na její hrůzy a většinu času probíhajícího v době války studené. Důvodem může být jak setrvačnost, tak snaha o udržení si, už dnes silně oslabené, pozice svého regionu, tedy Evropy v postvestfálském světovém systému. Problém vidím v tom, že společenský aspekt nestíhá ten mocenský. Mase je dění na úrovni EU přinejmenším lhostejné, neboť nevidí důvod zapojení se do vytváření jejího cíle. Příčiny vidím dvě.

První je již zmíněná identita, která se (zatím) v mase v míře dostatečné neobjevuje.

Jako druhý důvod (a možná i jako jeden z důvodů většinově neexistující

¹⁴ - *Zdá se mi zajímavá z toho úhlu neexistence ústavy Spojeného království. Zákony její váhy ukazují vztahy před vznikem nacionalismu, což odkazuje na jiné legitimizační prvky. Zde, na rozdíl od kontinentální části Unie, se původní legitimizace daleko více projevuje ještě v dnešní podobě legality (viz Klokočka – Wagnerová, 1997: 766–788). Osobně v tomto (vedle geografické ostrovní odloučenosti) vidím exaktní důkaz a původ větší tradicionalisty, způsobující známou britskou rezervovanost vůči federalizaci EU.*

evropské identity) vidím neexistenci cíle evropské integrace. Respektive nepřihlášení se drtivé většiny národních politiků k nějakému takovému bodu. Ještě dokonce hůře. V posledních letech je znatelný posun od „dospění k mezicílům na cestě k něčemu v budoucnu“ k řešení problémů, které „přináší doba“ a to často podle ad hoc řešení, nikoli však systémovými kroky. Jenže masa vždy potřebuje symbol. A symboly nejen spojují, nýbrž také rozdělují. S tím je spojeno samozřejmě i riziko neúspěchu v příštích volbách. Toho si je většina politické reprezentace vědoma. Stejně tak, jako že by v té nejvyšší, rozuměj unijní, politice nenašli všichni uplatnění, už z čistě technických důvodů.

Na druhou stranu ale politika, aby „dobře fungovala“, potřebuje mít relevantní vstupy. A to může být další z problémů současného „stavu neschopnosti EU“. Jelikož v Unii stále v mase (ale ne jen v ní) panuje identitní roztříštěnost, i vstupy jsou bohužel obohaceny o další štěpné linie. Obecně je sice lepší mít ve společnosti méně cleveges, její fungování je z logiky věci snažší, nicméně známe spoustu teorií demokracie, které si dokáží s tím poradit. Vedle již zmiňované Habermasovi deliberativní koncepce, to je například známá teorie konsociační demokracie od Lijpharta. Už při přednáškách paní profesorky Říchové jsme o ní diskutovali, jako o často uvažovaném možném modelu pro vládnutí v Evropské unii. Důvod, proč o ní píše až teď ke konci své práce je známá podmínka pro uvedení konsociační demokracie do praxe. A tou je respektování dialogu mezi elitami jednotlivých „identitních sloupů společnosti“ ze strany mas a zároveň jejich loajalita k „jejich subkulturní“ elitě (Říchová, 2006: 208). A to se domnívám právě v EU moc nefunguje. Otázkou je, zda je většinou občanů EU za nelegitimní (nebo raději a lépe řečeno nepřilíš legitimní) považován onen dialog, či zda se ve většině (nebo možná i všech) členských státech Unie, dostala na nízkou úroveň legitimita každé dané národní politické reprezentace a s tím odchází i legitimita vlastního vládnutí a jakýchkoli rozhodnutí politických autorit. Samozřejmě „novinky nadnárodního vládnutí“ nevyjímaje. Každopádně výsledkem je nezáměr, či odpor k prohlubování integrace.

Přitom možnosti federace jsou dalekosáhlé a mají silnou schopnost vyvažovat jak místní požadavky, tak nároky prostoru „za vnějšími hranicemi“. Uchovat si svou

svébytnost a zároveň ekonomickou, politickou i bezpečnostní politiku si lze v dobře fungujícím federativním uspořádání představit daleko lépe, než ve světě rozdrobených a ve své podstatě malých, dnes již i nepříliš výkonných státech, jakými Evropa současnosti je. Federativní princip dokáže spoustu problémů dneška vyřešit, na druhou stranu by ale neměla být mu připisována schopnost vyřešit vše a jeho možnosti nepřepínat (Hayek, 1990: 175–179). Jenže znovu narážíme na Gellnerovu kontinuitu a zvyk, spojenou s nutností stability politického prostoru a nutností postupovat pomalu a bez velkých a rychlých zvrátů (Fiala, 2010: 146). Pokud jsou rozhodnutí politického prostoru na jiné platformě, než je identita a loajalita voličů, bude docházet stále k novým a novým pnutím. Na druhou stranu se ale přece říká, že jen v krizi vnikají nové směry a myšlenky. Otevírá se zde vlastně prostor pro nové uchopení identit a s nimi spojené loajality.

6.6. Kam asi jdeme?

Tato podkapitola, stejně jako ta následující, je a musí být jen a pouze názorem jednoho člověka, kterého toto téma zajímá a díky škole nahlédl alespoň trochu pod pokličku, neboť způsob pokládání otázek přílišný prostor metodologii neposkytuje a odhad budoucího vývoje je vždy zase jen odhadem. A jelikož ty obecně známé scénáře vývoje jsou popsány už výše, využiji tento malý prostor spíše k přepsání několika, dle mého názoru, zajímavých vět, které mne zaujaly:

„Evropská kultura jest ohrožena proto, že jí chybí jednotná myšlenka. Pouhou vnější civilizací nelze žít (Fuchs, 1927: 5)“

„Mrtvý tradicionalismus je však nutno odmítnout, stejně jako slepou víru v pokrok (von Habsburg, 1993: 55)“

„Budete-li v referendu hlasovat pro vstup do EU, uděláte z České republiky pouhou provincií cizího státu (Poláček, 2003: 92)“

„Nejlepší alternativa budoucího vývoje této civilizace tkví podle mého názoru ve vznikání a rozvoji rozmanitých větších regionálních seskupení a v jejich vzájemné spolupráci. Jedině taková cesta může totiž propojit obě protichůdné tendence: na jedné straně unifikující tlak globální civilizace, a na straně druhé touhu po svébytnosti různých dílčích světů, které tuto civilizaci tvoří. Aby se ovšem mohl svět vydat touto

cestou, je třeba, aby se jednotlivá taková seskupení jasně vymezila, definovala, ohraničila, aby prostě i ona našla svou identitu (Havel, 2005: 53)“

„Evropa nemá pevnou a jednoznačnou identitu; identita Evropy spočívá v nejednoznačnosti evropskosti...Evropa nemá identitu geografickou, neboť její hranice nejsou a nikdy nebyly pevné...Evropa nemá identitu náboženskou, protože rostla ze směsi náboženských tradic své minulosti do jiné směsi náboženských tradic své současnosti...Evropa konečně nemá ani identitu kulturní, neboť byla a je vším, pouze ne jednotnou a jednoznačně ztotožnitelnou kulturou (Horyna, 2001: 20, 21)“

„Základní sugescí Evropy posledního desetiletí 20. století je absence vize...Stesk po vizi je nepochybně projevem nostalgie po směrodatnosti, kterou svět pozdní moderny nenabízí...(Horyna, 2001: 134)“

Každou z výše opsaných vět vnímám jako jeden z důvodů, nebo symptomů masové neexistence evropské identity a ukázání směru, odkud kam může v budoucnu směřovat.

Fuchs: Neexistuje v Evropě platforma pro uplatnění loajality, tedy identita. Díky tomu je její postavení ve světě snadno zpochybnitelné.

von Habsburg: Je nutno vytvořit nový přístup k sociálnímu konstruktovi národa, nebo přímo vytvořit konstrukt nový, dávat ale přitom pozor na zjednodušující teleologické ideologie.

Poláček: Je suverenita excitovaný stav, nebo není? Pokud si myslím, že ano, mám větší problém s existencí identitní vícevrstevnatosti¹⁵.

Havel: Evropa se pomalu mění, svět se už změnil. Je tedy nutno najít nový model správy věcí veřejných, ale tak aby byl legitimní. A to bez identity a loajality nelze.

Horyna a): Evropa byla vždy heterogenním prostorem, kde vznikaly identity, ale žádná všeobjímající spojené s ní samotnou.

Horyna b): Pokud měl někdo problém se svojí identitou v době pevných vztahů a identitních jistot doby moderní, najít se v době tekutých vztahů postmoderního světa bude ještě složitější.

¹⁵ – Jako zajímavý příspěvek do diskuse prizmatem člověka, který chápe suverenitu jako existující, či neexistující, bez připuštění si možnosti existence jen její určité omezené míry, vidím tento článek: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/alexander-tomsky.php?itemid=8156> (Tomský 2009)

6.7. Politický prostor a vznik evropské identity. Stojí opravdu o to?

Politik má mít názor, ten dokázat obhájit racionálně před voličem a přimět ho emocionálně k tomu, aby mu dal mandát ke konání v souladu s cílem té ideje. Co udělal politický prostor pro vznik evropanství? Politický prostor udělal pro vznik jednotné identity v Evropě pramálo. Pokud se podíváme do historie, byl původně důvod v nezahrnutí poddaných do rozhodovacích procesů a vlastní neschopnosti ovládnout prostor. V době demokratické, respektive vládě mnohých, pak by důvod k „tlaku“ na masu byl, ale stejně se, mám dojem, s tím nikdo příliš nezaobíral a nadále nezaobírá. Měly by to dělat národní elity? Nebo evropské (raději řeknu) instituce? Pokud je jejich snažení ideové, měl by to někdo z nich začít dělat co nejdříve. Pokud je jejich snažení motivováno pragmaticky mocensky, měl by to někdo z nich začít dělat okamžitě.

Bylo dosaženo 7 z 9 cílů Coudenhove-Kalergiho výzvy Připojte se k Panevropské unii!¹⁶. Když vynechám bod 5, který mluví o společném prozkoumávání kolonií, nepodařilo se politickému prostoru splnit akorát bod 3, který zmiňuje armádní spolek s jednotnou leteckou silou¹⁷ (Coudenhove-Kalergi, 1936: 79). Jenže chybí tam to autorovo provolání „domáhejte se“¹⁸. Pokud tedy politický prostor stojí o podporu evropské integrace ze strany masy, musí se zaměřit na vybudování jednotné identity, která se může později stát základnou loajality.

7. Závěr a shrnutí hypotéz

Vraťme se tedy na začátek mé práce, pak ve zkratce k jejímu průběh, poté k hypotézám a na konec se podívejme na odpovědi, ke kterým jsem došel a na krátká jejich zdůvodnění.

Ve své práci jsem se zabýval evropskou identitou a její rolí v evropském integračním procesu a jako hlavní hypotézu jsem si stanovil tento předpoklad:

1) V současné době je v rámci EU značný rozdíl v úrovni akceptace evropské identity politickou elitou a masou.

Vedlejší hypotézy své práce jsem stanovil takto:

¹⁶ – *Treten Sie der PanEuropa-Union bei!*

¹⁷ – *Militärbündnis mit gemeinsamer Luftflotte*

¹⁸ – *Sie fordert*

2a) „Deficit demokracie v EU“ je hlavním původcem rozevření nůžek identit.

2b) Víceúrovňové vládnutí v EU není principiálně slučitelné s podstatou identity jedince i společnosti.

Nejdříve jsem si vymezil pojem identita, hlavně pak v intencích sociologie a politologie. Díky tomu jsem narazil i na loajalitu, která se jeví jako nezbytná veličina k tomu, aby jedinec byl ochoten aktivně svoji identitu uplatňovat. Došel jsem k tomu, že loajalitu lze popsat jako intenzitu přítomnosti identity, tedy loajalita je dynamická složka, kdyžto identita je statická složka pocitu sounáležitosti v rámci sociálního konstruktů.

Poté jsem se zabýval tím, jak moc je identita/loajalita nutnou podmínkou vzniku sociálního a právního konstruktů a došel k tomu, že je nutná k vytvoření státu a dobrovolnému podřízení se autoritě.

Dále jsem v krátkém historickém exkurzu rozebral snahy o integraci v Evropě od hlubokého středověku až do současnosti. Výsledkem bylo zjištění, že integrační snahy zde existují již dlouho. Jenže identita jedince byla vždy vázána k panovníkovi a později k regionální identitě, která později ideologií nacionalismu přešla do národní identity a pak státního občanství. Jelikož nikdo z panovníků nedokázal dlouhodobě ovládnout celý prostor, docházelo vždy ke vzájemným vymezováním regionálních identit a díky tomu nebyly v Evropě historické podmínky pro vznik jednotné identity příhodné.

Na konci práce jsem nastínil možné vývoje integračního procesu na evropském kontinentě v souvislostech z předešlého vycházejících a snažil se o vytvoření určitého vědomí souvislostí.

7.1. Hlavní hypotéza

V současné době je v rámci EU značný rozdíl v úrovni akceptace evropské identity politickou elitou a masou. - hlavní hypotéza byla verifikována, viz odůvodnění níže

7.1.1. Odůvodnění

Ano, je zřetelný rozdíl ve vnímání identit, a to i historicky, mezi elitou a masou. Tedy každý panovník a lídr požadoval loajalitu ke své vlastní autoritě, a protože nikdo

z nich v historii nedokázal si podmanit většinu Evropy na dostatečně dlouhou dobu, nemohla pod jeho vládou jednotná identita u masy převládnout. A takto je to i v současnosti, jako břemeno historického vývoje evropského prostoru, neschopností politiků občany zahrnout a nevlí občanů zajímat se o dění na nadnárodní úrovni.

7.2. Vedlejší hypotézy

a) "Deficit demokracie v EU" je hlavním původcem rozevření nůžek identit. - vedlejší hypotéza a) byla falzifikována, viz odůvodnění níže

b) Víceúrovňové vládnutí v EU není principiálně slučitelné s podstatou identity jedince i společnosti. - vedlejší hypotéza b) byla falzifikována, viz odůvodnění níže

7.2.1. Odůvodnění

a) Říkám opatrné ne a to ze dvou důvodů. První je metodologický, kdy chápání demokratických principů přes teorie demokracie je postaveno na půdorysech národních států. Proto spatřuji problém v poměřování jakéhosi sui generis doby postmoderní v globalizovaném postvestfálském světovém systému prizmatem teorií vestfálského světového neglobalizovaného systému s národními státy. Druhý je v dávání důrazu původce rozhodování se masy na identitu a loajalitu, než na vlastní fungování systému. Pro masu je důležitější, jaký má z toho celého dojem, že "může, či nemůže", než jaký je skutečný stav věcí. Masa nedokáže naplno využít možností participace, které jsou jí ve víceúrovňovém vládnutí nabízeny. A to hlavně z důvodu neztotožnění se s ním, nikoli z důvodu nemožnosti účastnit se jeho fungování. Domnívám se, že "deficit demokracie" je spíše technicistní (otázkou je, zda vědomé, či nevědomé) obcházení pravého důvodu.

b) Ne a dle mého názoru je důkazem možnost více identit jedince, které pak řadí nad a pod sebe dle větší a menší přítomnosti loajality. Proto jedinec může být Plzeňan, Čech i Evropan najednou. Stejně tak můžu jednotlivé identity upřednostňovat na základě míry loajality a to i paradoxně v neprospěch identity svrchovaně národní, kdy jako Katalánec upřednostním svoji další identitu Evropana, před identitou Španěla. Problém by mohl vzniknout při negativním vymežováním těchto identit, ale principiální neslučitelnost tam není.

Zdroje:

- Babík, Michal (2006): *Iniciativa Aristide Brianda 1929-1930 a Československo – K československé reflexi evropských integračních snah v meziválečném období*. Brno: Masarykova univerzita v Brně
- Císař, Ondřej (2006). Teorie demokracie na úsvitu globálního věku? In: Hloušek, Vít - Kopeček, Lubomír (eds), *Demokracie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav
- Coudenhove-Kalergi, Richard Nicolaus (1936): *Europa ohne Elend*. Paris – Wien – Zürich: PanEuropa Verlag
- Dahl, Robert (2001): *O demokracii*. Praha: Portál, s.r.o.
- Drulák, Petr (2000). Vývoj teorií evropské integrace. In: Patočka, Jiří, *Geneze a současnost evropské integrace*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze
- Druláková, Radka (2000). Etymologický a historický původ subsidiarity a její cesta do Evropské unie. In: Patočka, Jiří, *Geneze a současnost evropské integrace*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze
- Eriksen, Thomas Hylland (2012): *Etnicita a nacionalismus - Antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Fiala, Petr (2010): *Evropský mezičas – Nové otázky evropské integrace*. Brno: Barrister & Principal
- Geist, Bohumil (1992): *Sociologický slovník*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a.s.
- Giddens, Anthony (1999): *Sociologie*. Praha: Argo
- Goněk, Vladimír (2007): *Evropská idea, Idea mírové, kooperující a sjednocující se Evropy I. (do roku 1938)*. Brno: Masarykova univerzita
- Habermas, Jürgen (2012): *K ústave Európy – Esej*. Bratislava: KALLIGRAM
- Hayek, Fridrich August (1990): *Cesta do otroctví*. Praha: Academia
- Horyna, Břetislav (2001): *Idea Evropy*. Praha: Argo

- Hroch, Miroslav (2009): *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Jeřábek, Martin (2010/2011). *Západní, východní, střední Evropa* [přednáška] 25.3.2011 (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni)
- Jeřábek, Martin (2011/2012). *Evropa mezi válkami* [přednáška] 24.11.2011 (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni)
- Klíma, Michal – Bureš, Jan (2005): *Kam kráčíš, Evropská unie?* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.
- Kubečková, Magdaléna (2010): *Občanství EU a vybrané aspekty jeho vlivu na ČR*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky
- Kuklík, Jan – Petráš, René (2007): *Nadnárodní integrace v Evropě, příspěvek k aplikaci „Principů“ E. F. Smidaka*. Luzern: AVENIRA Stiftung
- Lacina, Lubor - Ostřížek, Jan a kol. (2011): *Učebnice evropské integrace*. Brno: Barrister & Principal
- Lupták Burzová, Petra (2011/2012). *Politické ideologie nacionalismu* [přednáška] 21.2.2012 (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni)
- Rosůlek, Přemysl (2011/2012). *Problémy globalizace 1 + 2* [přednášky] passim (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni)
- Říchová, Blanka (2006): *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál, s.r.o.
- Sartori, Giovanni (2005): *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- Skřivan, Aleš (1999): *Evropská politika 1648-1914*. Praha: NAKLADATELSTVÍ ALEŠ SKŘIVAN ml.
- Vaubel, Roland (2009): *Evropské instituce jako zájmová skupina – Dynamika stále těsnější unie*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku
- Weber, Max (1998): *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH

Prameny:

Bible – Nový zákon, text kralický z roku 1613 podle původních textů opravený (1926). Praha: Britická i zahraničná společnost biblická v Praze

Eller, Jack David - Coughlan, Reed M. (1993). The poverty of primordialism: the demystification of ethnic attachments. *Ethnic and Racial Studies* XVI (2)

Fuchs, Alfred (1927): *Paneuropa či Eurasie?* Praha: Nakladatelství Československé akc. tiskárny

Havel, Václav (2005): *Evropa jako úkol, výběr z projevů 1990 – 2004*. Praha: Úřad vlády České republiky

Ježová, Petra (2011). *Volby do Evropského parlamentu v zemích středovýchodní Evropy prizmatem teorie voleb druhého řádu*. [konference Volby a političtí aktéři ve střední Evropě] Metropolitní univerzita Praha - univerzitní středisko Plzeň (25.11.2011)

Kadera, Michal (2008). Historický vývoj EU. In Outlá, Veronika a kolektiv *Právo Evropské unie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk

Koudelka, Zdeněk - Vlčková, Renata (1996): *Ústavní systém Ruska - Ústava Ruské federace*. Brno: Masarykova univerzita

Kraus, Jiří a kolektiv (2005): *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia

Lisabonská smlouva - konsolidovaný text Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy (2008). Praha: Úřad vlády České republiky

Některé ústavní texty V. Británie a Severního Irska In Klokočka, Vladimír (1997): *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde

Outlá, Veronika In Outlá, Veronika a kolektiv (2008): *Právo Evropské unie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk

Poláček, Pavel (2003): *Evropská unie – cesta do otroctví*. Praha: Matice Čech, Moravy a Slezska

Prodi, Romano (2003): *Idea Evropy*. Brno: Barrister & Principal

Rýc, David (2002). Ještě k irskému referendu. *Revue Proglas* XIII (10), s. 2,3

Tomský, Alexander (2009). Sdílené identity a suverenity Václava Havla. *centrum.cz*. 23.11.2009 (<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/alexander-tomsky.php?itemid=8156>, 5.3.2013).

The Declaration of Independence - The Constitution of the United States of America. (1992). Washington D.C.: United States Information Agency

Thiessová, Anne-Marie (2007): *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury

Ústava Slovenskej republiky In Klokočka, Vladimír (2005): *Ústavy států Evropské unie 2. díl*. Praha: Linde

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Von Habsburg, Otto (1993): *Úvahy o Evropě*. Praha: Panevropa Praha s.r.o.

www.europa.eu

Základní zákon Spolkové republiky Německo In Klokočka, Vladimír - Wagnerová, Eliška (1997): *Ústavy států Evropské unie*. Linde: Praha

Summary in English:

In my bachelor work, I deal with the European identity and its role in the European integration process and I set as the main hypothesis this premise: Currently within the EU there is a significant difference in the level of acceptance of European identity amongst political elite and masses. Secondary hypotheses of my work I provided as follows: a) "The democratic deficit in the EU" is the main cause of opening identity scissors. b) Multilevel governance in the EU is not in principle compatible with the essence of an individual's and society's identity.

Firstly I defined the concept of identity, mainly in terms of sociology and political science. Thanks to this, I stumbled on loyalty, which seems to be necessary value to an individual was willing to actively apply his/her identity. I came to that loyalty can be described as the intensity of the presence of identity, so it is a dynamic component, whereas identity is a static component of a sense of belonging within the social construct.

Afterwards, I looked at how much identity / loyalty is necessary condition to build up a social and legal construct and concluded that it is necessary condition to create a state and voluntary submission to authority.

Then in a short historical excursus I analyzed the integration efforts in Europe from the deep middle ages to the present and some points of view about possible ways of continuance. I found that integration efforts have been around for a long time. Yet the identity of the individual has always been tied to the sovereign, and later to regional identity, which later passed into national identity thanks to the ideology of nationalism, and still later into the state of citizenship. Because none of the rulers have been able to dominate the whole area for enough long time and there has been always a mutual defining regional identities against each other, thus there were bad historical conditions to create a common European identity.

At the end of the work I answered the hypotheses as follows: Yes - there is now a strongly opened identity scissors between masses and elites in Europe. No - "democratic deficit" in itself is not the main reason for opened identity scissors. No - multilevel governance is compatible with the nature of individual's and community's identity.